

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

આર.સી. ટોબેકો પ્રાઇવેટ લિમિટેડ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય

૧૯ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૫

[૩મા પાલ અને તરુણ ચેટર્જી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

આબકારી કાયદો:

ધ ફાઇનાન્સ એક્ટ, ૨૦૦૩: કલમ ૧૫૪ અને અનુસૂચિ ૯.

આબકારી જકાત – જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ તારીખ ૮.૭.૧૯૯૯, ૪૫/૯૯ તારીખ ૩૧.૧૨.૧૯૯૯ અને ૧/૨૦૦૧ તારીખ ૨૨.૧.૨૦૦૧ – પાછલી અસરથી અમલ – બંધારણીયતા – જાહેરનામાઓ દ્વારા સિગારેટ ઉત્પાદકોને આપવામાં આવેલ મુક્તિ પાછલી અસરથી ૨૬/પાછી ખેંચવામાં આવેલ – તેની માન્યતા – ઠેરવવામાં આવેલ: કલમ ૧૫૪ પ્રથમદર્શનીય રીતે

ભેદભાવપૂર્ણ છે કે કેમ, અથવા એટલી અવાજબી કે જમીજનક છે કે જેથી તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯ નો ભંગ કરે છે તે નક્કી કરવા માટે સુસંગત પરિબળો વિચારણામાં લેવાયા – આવા પરિબળોની તપાસ કરવામાં આવી અને સદરહું મુક્તિને પાછલી અસરથી રદ/પાછી ખેંચવી ભેદભાવપૂર્ણ નથી – કલમ ૧૫૪ ની બંધારણીયતા માન્ય રાખવામાં આવી – ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ ના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯ – સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪, કલમ ૫-એ.

આબકારી જકાત – વસૂલાત – સમયમર્યાદાનો સમયગાળો – ઠેરવવામાં આવેલ: કલમ ૧૫૪ માં નિર્દિષ્ટ સમયમર્યાદાનો સમયગાળો લાગુ પડે છે અને સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૧૧-એ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સમયગાળો નહીં.

આબકારી જકાત – વસૂલાત – નોટિસની જરૂરિયાત – તેની આવશ્યકતા – ઠેરવવામાં આવેલ: અરજદારો પર રૂબરૂ સુનાવણીની નોટિસ બજાવવામાં આવી હોવાથી, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની પ્રયોજ્યતા અંગે વિચારણા કરવામાં આવી નથી.

આબકારી જકાત – મુક્તિ પાછી ખેંચવી – જકાતની વસૂલાત – માંગણી ઉપસ્થિત કરવી – માન્યતા – ઠેરવવામાં આવેલ: આબકારી જકાતની મુક્તિ પાછી ખેંચવાના પરિણામો, જેમાં આબકારી જકાતની વસૂલાતનો સમાવેશ થાય છે, તે કલમ ૧૫૪ માં જ પૂરા પાડવામાં આવેલ છે – તેથી, મુક્તિ પાછી ખેંચવી અને આબકારી જકાતના બાકી લેણાંની વસૂલાત પાછલી અસરથી કરવી, જોકે કેટલાક કિસ્સાઓમાં કઠોર રીતે અમલમાં આવી હોય, છતાં માત્ર તે જ કારણસર માંગણી અમાન્ય ઠરતી નથી.

અરજદારો સિગારેટનું ઉત્પાદન કરતા હતા અને તેમાંના મોટાભાગના મોટી તમાકુ કંપનીઓ માટે જોબ વર્કર્સ હતા. તેઓએ મોટી તમાકુ કંપનીઓ સાથેના કરારો હેઠળ તેમના એકમો સ્થાપ્યા હતા અને સ્વીકૃતપણે તે કંપનીઓના બ્રાન્ડ

નામો સાથે સિગારેટનું ઉત્પાદન કર્યું હતું. તારીખ ૮.૭.૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ અને ૩૩/૯૯ હેઠળ, અરજદારો આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટે હકદાર હતા. બંને જાહેરનામાઓ હેઠળ મુક્તિ મેળવવા માટે કલ્પવામાં આવેલી પ્રક્રિયા એવી હતી કે ઉત્પાદકે આબકારી જકાત ચૂકવવી પડતી હતી અને ત્યારબાદ આબકારી સત્તાવાળાઓ પાસેથી રિફંડનો દાવો કરવો પડતો હતો. ત્યારબાદ, તારીખ ૩૧.૧૨.૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૪૫/૯૯ દ્વારા સિગારેટ માટેની આબકારી મુક્તિ પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી. જોકે, તારીખ ૧૭.૧.૨૦૦૦ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૧/૨૦૦૦ દ્વારા મુક્તિ ફરીથી દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ મુક્તિ આખરે તારીખ ૨૨.૧.૨૦૦૧ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૧/૨૦૦૧ દ્વારા પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી.

હાઈકોર્ટના વિજ્ઞાન સિંગલ જજે ઠેરવ્યું હતું કે અરજદારો વાણિજ્યિક ઉત્પાદનની તારીખથી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ માં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લાભ પાછો ખેંચી લેવામાં આવ્યો તે તારીખ સુધી ઉત્પાદિત સિગારેટ પર આબકારી જકાતના રિફંડ માટે હકદાર હતા. ડિવિઝન બેન્ચે તે નિર્ણયની પુષ્ટિ કરી હતી. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાએ આ કોર્ટ સમક્ષ સદરહું નિર્ણયને પડકાર્યો હતો.

હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણય પછી તરત જ, સંસદ દ્વારા ધ ફાઈનાન્સ એક્ટ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૧૫૪ ઘડવામાં આવી હતી. ૧૯૯૯ થી ૨૭.૧.૨૦૦૧ સુધી સિગારેટના ઉત્પાદકોને મળવાપાત્ર મુક્તિઓ (૩૧.૧૨.૧૯૯૯ અને ૧૭.૧.૨૦૦૦ વચ્ચેના ટૂંકા ગાળા સિવાય કે જે દરમિયાન તે ઉપલબ્ધ ન હતી), પાછલી અસરથી રદ કરવામાં આવી હતી. આનો અર્થ એ થયો કે અરજદારોને અગાઉ રિફંડ કરાયેલ આબકારી જકાત વસૂલવાપાત્ર બનશે, હવે પછી કોઈ રિફંડ કરવામાં આવશે નહીં અને મુક્તિ અમલમાં હતી તે સમયગાળા દરમિયાન એટલે કે ૮.૭.૧૯૯૯ થી ૨૭.૧.૨૦૦૧ વચ્ચે નહીં ચૂકવાયેલ આબકારી જકાત ચૂકવવા માટે અરજદારો જવાબદાર રહેશે.

અરજદારો દ્વારા કલમ ૧૫૪ ગેરબંધારણીય હોવાનું પડકારતી રિટ

અરજીઓનો બીજો સમૂહ હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. આ રિટ અરજીઓ આ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવી હતી અને કેન્દ્ર સરકારની અપીલો સાથે સુનાવણી માટે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી હતી.

અરજદારો વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૧૫૪ ના પાછલી અસરથી અમલમાં રહેલી અવાજબીતા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આશરે દોઢ વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં સિગારેટના સંબંધમાં લાભ આપવા, પછી પાછો ખેંચવા, ફરીથી આપવા અને આખરે પાછો ખેંચવા માટે જાહેરનામાઓ બહાર પાડવાના 'અસ્થિર વલણ' પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે; જ્યારે ધારાસભા સરકાર દ્વારા અપાયેલા વચનો અને રજૂઆતોનું ઉદ્ધંધન કરે છે, ત્યારે તે અવાજબીતાનું એક પાસું છે જેને અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯ હેઠળ કાયદાની બંધારણીયતાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ધ્યાને લેવું આવશ્યક છે; મુક્તિનો પાછલી અસરથી ઈનકાર એ માન્યતા આપતા કાયદા કરતાં અલગ બાબત છે; આબકારી જકાત લાદવા માટેનું સમર્થન અત્યંત પ્રબળ હોવું જોઈએ અને એવું કોઈ સર્વોપરી કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી; કલમ ૧૫૪ એ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૧૧-એ નો ભંગ કરે છે કારણ કે તેમાં કોઈ નોટિસ બજાવવાની કલ્પના કરવામાં આવી નથી અને તે નિર્ધારિત સમયમર્યાદાના સમયગાળા પછી વસૂલાત કરવાની મંજૂરી આપવા માંગે છે; કાયદો નોટિસની જોગવાઈ કરે કે ન કરે, આવી નોટિસ વિના હાથ ધરાયેલી કોઈપણ કાર્યવાહી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ હશે; સિગારેટ ઉત્પાદકો સાથે અન્યાયી ભેદભાવ કરવામાં આવ્યો છે; અને જો અરજદારોને આબકારી જકાત ચૂકવવાનું કહેવામાં આવે તો તેઓ આર્થિક રીતે પાયમાલ થઈ જશે, ખાસ કરીને તે એકમોના સંબંધમાં કે જેમણે સમગ્ર મુક્તિનો લાભ તેમના ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડી દીધો હતો.

સામાવાળા વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૧૫૪ માત્ર તે જ બાબતને અમલી બનાવે છે જે ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨ પાછળનો શરૂઆતથી જ ઈશિદો હતો; મોટી તમાકુ કંપનીઓએ ઔદ્યોગિક એકમો સ્થાપીને તમામ નિયંત્રણો ટાળ્યા હતા અને મુક્તિ જાહેરનામા દ્વારા અપાયેલા લાભોનો

અયોગ્ય કાયદો ઉઠાવ્યો હતો; સંસદ દ્વારા દરમિયાનગીરી કરવામાં કોઈ વિલંબ થયો ન હતો કારણ કે હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણય પછી તરત જ તેણે કાયદાને સ્પષ્ટ કર્યો હતો; કેન્દ્ર સરકાર કે જે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૫-એ હેઠળ સોંપાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરી રહી હતી, તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મુક્તિ આપવામાં સત્તાના ઉપયોગમાં થયેલી સ્પષ્ટ ભૂલને સુધારવાથી અથવા તેના અસ્થિર વલણને સુધારવાથી સંસદને રોકી શકે નહીં; કલમ ૧૫૪ ઘડાયા પછી નવી કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો ન હતો; કલમ ૧૫૪ વ્યક્તિગત કેસોમાં કઠોર રીતે લાગુ પડી શકે તે હકીકત તે કલમને અવાજબી તરીકે રદ કરવા માટે પૂરતું કારણ નથી; અને મોટાભાગના કેસોમાં એકમોએ મુક્તિ દ્વારા મળેલ લાભ તેમના ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડ્યો ન હતો અને બીજી બાજુ તેમના ગ્રાહકો પાસેથી જકાત વસૂલ કરી હતી.

ટ્રાન્સફર અરજીઓ ફગાવી દેતાં, કોર્ટે

ઠેરવ્યું કે: ૧.૧. મુક્તિ જાહેરનામાને રદ કરવાની, સુધારવાની અથવા તેનું સ્થાન લેવાની સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની સક્ષમતા નિર્વિવાદ છે. પાછલી અસરથી તેમ કરવાની સત્તા પર શંકા કરી શકાય નહીં અને શંકા કરવામાં આવી પણ નથી. આ સત્તા પરની મર્યાદા એ છે કે કાયદો બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ અને વિરોધાભાસમાં ન હોવો જોઈએ. નાણાકીય કાયદાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, મર્યાદા બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૬૫ માં અંતર્ગત છે જે જોગવાઈ કરે છે કે કાયદાની સત્તા સિવાય કોઈ કર લાદવામાં કે વસૂલવામાં આવશે નહીં. [૩૫૭-ડી-ઈ-એફ]

૧.૨. માત્ર પાછલી અસરથી અમલમાં આવતો હોવાના કારણસર કોઈ કાયદાને અવાજબી ગણી શકાય નહીં. અવાજબીતા અન્ય કેટલાક વધારાના પરિબલોમાં રહેલી હોવી જોઈએ. બંધારણીય ધોરણોનું ઉલ્લંઘન કરવા જેટલો અવાજબી ગણાય તે પહેલાં નાણાકીય કાયદાનો પાછલી અસરથી અમલ અતિશય દમનકારી અને જમીજનક જણાય તે જરૂરી છે. [૩૫૮-એ-બી-સી]

છોટાભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૬૨] સપ્લિ. ૨ એસ.સી.આર. ૧ અને રાય રામકૃષ્ણ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૩) એસ.સી. ૧૬૬૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨. ધ ફાઈનાન્સ એક્ટ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૧૫૪, જે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પાછલી અસર ધરાવે છે, તે પ્રથમદર્શનીય રીતે ભેદભાવપૂર્ણ છે કે કેમ, અથવા એટલી અવાજબી કે જમીજનક છે કે જેથી તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯ નો ભંગ કરે છે તે પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં સામાન્ય રીતે સુસંગત ગણાતા પરિબલો આ મુજબ છે: (૧) જે સંદર્ભમાં પાછલી અસર કલ્પવામાં આવી હતી, (૨) આવી પાછલી અસરનો સમયગાળો, અને (૩) વીતેલા સમયગાળા માટે લાદવામાં આવેલ કોઈપણ અણધાર્યા અથવા અગાઉથી ન કલ્પી શકાય તેવા નાણાકીય બોજનું પ્રમાણ. [૩૫૮-ડી-ઈ]

એમ્પાયર ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૮૫] ૩ એસ.સી.સી. ૩૧૪ અને ઉજાગર પ્રિન્ટ્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [૧૯૮૯] ૩ એસ.સી.સી. ૪૮૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૩. જે સંદર્ભમાં કાયદો ઘડવામાં આવે છે તેને કાયદો ઘડવા માટે પ્રેરિત કરનારા આશયોથી અલગ પાડવાનો હોય છે. આશયો અપ્રસ્તુત છે. તેથી, સામાવાળા દ્વારા કલમ ૧૫૪ ઘડવા માટે રજૂ કરાયેલ વાજબીપણું ખરેખર બિનજરૂરી હતું. [૩૫૮-ઈ-એફ-જી]

કે.સી. ગજપતિ નારાયણ દેવ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, [૧૯૫૪] ૧ એસ.સી.આર. ૧ અને આર.એસ. જોશી વિરુદ્ધ અજિત મિલ્સ લિમિટેડ, [૧૯૭૭] ૪ એસ.સી.સી. ૯૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૪.૧. આ કેસમાં પડકારવામાં આવેલી કલમ ૧૫૪ નો ચોક્કસ સંદર્ભ આસામ રાજ્યના વિકાસ માટે કેન્દ્ર અને આસામ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવેલી ઔદ્યોગિક નીતિ હતો. આબકારી જકાતની ચુકવણીમાંથી મુક્તિ

સહિતના પ્રોત્સાહનોના પેકેજ આપવા પાછળનો સ્પષ્ટ ઈરાદો આ વિસ્તારમાં રોજગારીની તકોના માધ્યમથી સ્થાનિક જનતાને જ નહીં પરંતુ રાજ્યના આર્થિક કલ્યાણને પણ કાયમી લાભો સાથે વધુ ઔદ્યોગિક વિકાસને વેગ આપવાનો હતો. સિગારેટનું ઉત્પાદન કરતા ઔદ્યોગિક એકમો પૈકી કોઈ પણ એકમ આ ઉદ્દેશમાં યોગદાન આપવા તૈયાર ન હતું અને સિગારેટ ઉત્પાદનમાં તેમનું રોકાણ મુક્તિના સમયગાળા જેટલું જ મર્યાદિત હતું. [૩૫૮-જી-એચ; ૩૫૯-એ-બી-સી]

તેથી, સામાવાળા એવી દલીલ કરી શક્યા હોત કે મુક્તિમાં એવા શબ્દો વાપરવા જોઈતા હતા જેથી મુક્તિનો લાભ માત્ર તે જ ઉદ્યોગોને મળે કે જેઓ બદલામાં રાજ્યમાં કાયમી રોકાણ કરશે તેની ખાતરી કરવા માટે પૂરતા સલામતીનાં પગલાં પૂરાં પાડી શકાય. પાછલી અસરવાળા કાયદા દ્વારા નીતિના ઉદ્દેશની આ ખામીયુક્ત અભિવ્યક્તિને સુધારી લેવામાં આવી હતી. [૩૫૯-ડી-ઈ-એફ]

૫. સંસદના પ્રતિનિધિ તરીકે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૫-એ હેઠળ મુક્તિ જાહેરનામાઓ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા. કેબિનેટ સ્વરૂપની સરકારમાં, કારોબારી ધારાસભાના મંતવ્યો પ્રતિબિંબિત કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. પરિણામે, જો કારોબારી સંસદના ઉદ્દેશને પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોય, તો કારોબારીએ જે સિદ્ધ કરવું જોઈતું હતું તે પાછલી અસરથી ઘડીને સંસદ દ્વારા આવું નિયંત્રણ વાપરી શકાય છે. [૩૫૯-એફ-જી-એચ; ૩૬૦-એ]

સીતારામ બિશમ્બર દયાલ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., [૧૯૭૨] ૨ એસ.સી.આર. ૧૪૧, એમ.કે. પાપૈયા વિરુદ્ધ એક્સાઈઝ કમિશનર, [૧૯૭૫] ૧ એસ.સી.સી. ૪૯૨ અને એપારી ચિન્ના કિષ્ના મૂર્તિ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૪) એસ.સી. ૧૫૮૧, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૬. જોકે સમયનો ગાળો પોતે નિર્ણાયક નથી છતાં આ કેસમાં કાયદાની પાછલી અસર બે વર્ષ કરતાં ઓછી છે. આબકારી સત્તાવાળાઓ અને અરજદારો વચ્ચેનો વિવાદ અરજદારો દ્વારા સિગારેટના ઉત્પાદન પર ચૂકવેલી આબકારી જકાતના રિફંડનો દાવો કરવા અને મેળવવા પર લગભગ તરત જ શરૂ થયો હતો. તેથી, ૨૦૦૦ થી ૨૦૦૩ દરમિયાન જુલાઈ ૧૯૯૯ થી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ સુધીના તેના અમલના સમયગાળા દરમિયાન મુક્તિ જાહેરનામાના અર્થઘટન અંગેનો વિવાદ હાઈકોર્ટમાં પેન્ડિંગ હતો. જ્યારે આ કાર્યવાહી આ કોર્ટમાં પેન્ડિંગ હતી અને મુદ્દો હજી અનિર્ણિત હતો, ત્યારે કલમ ૧૫૪ ઘડવામાં આવી હતી. આ સંજોગોમાં, ઓછામાં ઓછું હાઈકોર્ટના નિર્ણયની રાહ જોવા બદલ સંસદને દોષ આપી શકાય નહીં, કે વૈધાનિક જોગવાઈ અવાજબી રીતે પાછલી અસર ધરાવતી હોવા અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય નહીં. [૩૬૧-એ-ઈ]

રાય રામકૃષ્ણ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૩) એસ.સી. ૧૬૬૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

નેશનલ એટ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૩] ૫ એસ.સી.સી. ૨૩, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૭. કલમ ૧૫૪ ઘડીને, સંસદે આ કોર્ટના નિર્ણયને અટકાવી દીધો છે અને હકીકતમાં હાઈકોર્ટના નિર્ણયોનો પાયો જ દૂર કરી દીધો છે. આ સંજોગોમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે નાણાકીય બોજ અણધાર્યો હતો કે અગાઉથી ન કલ્પી શકાય તેવો હતો. [૩૬૧-એફ-જી]

ચેરમેન, રેલ્વે બોર્ડ વિરુદ્ધ સી.આર. રંગધામૈયા, [૧૯૯૭] ૬ એસ.સી.સી. ૬૨૩, લાગુ પડતો નથી તેમ ઠેરવવામાં આવ્યો.

કાસિંકા ટ્રેડિંગ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૫] ૧ એસ.સી.સી. ૨૭૪, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૮. કલમ ૧૫૪ ના પાછલી અસરથી ઘડતર માટેના કારણો આપવામાં આવ્યા છે અને તે ઓછામાં ઓછા હકીકતની દ્રષ્ટિએ વાજબી જણાય છે. તેથી અરજદારોની એવી દલીલ કે જ્યાં સુધી 'ફરીથી આપવા અને ફરીથી પાછી ખેંચવા' વાળી મુક્તિ શા માટે હતી તે સામગ્રી જાહેર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કલમ ૧૫૪ ને મનસ્વી અને તેથી ગેરબંધારણીય ગણવી જોઈએ, તે ટકી શકે તેમ નથી. [૩૬૨-જી; ૩૬૩-એ]

ટાટા મોટર્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, [૨૦૦૪] ૫ એસ.સી.સી. ૭૮૩, લાગુ પડતો નથી તેમ ઠેરવવામાં આવ્યો.

મદન મોહન પાઠક વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૭૮] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૪ અને લોહિયા મશીન્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૫] ૨ એસ.સી.સી. ૧૯૭, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૯.૧. અરજદારોની એવી દલીલ છે કે કલમ ૧૫૪ એ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૧૧-એ નો ભંગ કરે છે કારણ કે તેમાં કોઈ નોટિસ બજાવવાની કલ્પના કરવામાં આવી નથી અને તે નિર્ધારિત સમયમર્યાદાના સમયગાળા પછી વસૂલાત કરવાની મંજૂરી આપવા માંગે છે. સમયમર્યાદાના પ્રશ્નનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, આ એક્ટ હેઠળ જકાતના રિફંડની જોગવાઈ એક્ટની કલમ ૧૧-બી દ્વારા કરવામાં આવી છે. બંનેમાંથી કોઈ પક્ષકારનો એવો કેસ નથી કે અરજદારોને તેમના દ્વારા ચૂકવેલ આબકારી જકાતનું કરાયેલ રિફંડ તે કલમ હેઠળ હતું. [૩૬૪-એફ; ૩૬૫-એ-બી]

૯.૨. જોકે કલમ ૧૧-એ એ કલમ ૧૧-બી નો ઉલ્લેખ કરતી નથી, તેમ છતાં તે "ભૂલથી રિફંડ કરાયેલી" જકાત વિશે વાત કરે છે. તેથી, તે જાહેરનામાઓ હેઠળ અરજદારોને કરવામાં આવેલા રિફંડનો ઉલ્લેખ કરી શકે નહીં કારણ કે અપીલકર્તાઓને જાહેરનામાઓ હેઠળ કરવામાં આવેલા કામચલાઉ રિફંડમાં કોઈ ભૂલ ન હતી. કલમ ૧૫૪ હેઠળ જે વસૂલ કરવા માંગવામાં આવ્યું હતું તે ભૂલભરેલું રિફંડ ન હતું પરંતુ કામચલાઉ ધોરણે આપવામાં આવેલ લાભ હતો.

[૩૬૫-જી-એચ]

૯.૩. કલમ ૧૫૪(૪) ખાસ અને સ્પષ્ટપણે ફાયનાન્સ બિલ, ૨૦૦૩ ને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળ્યાના દિવસથી ત્રીસ દિવસના સમયગાળામાં રકમો વસૂલ કરવાની મંજૂરી આપે છે. તેથી એવું ઠેરવ્યા વિના રહી શકાતું નથી કે કલમ ૧૧- એ હેઠળ પૂરો પાડવામાં આવેલ છ મહિનાનો સમયગાળો લાગુ પડશે નહીં.

[૩૬૬-ઇ-એફ]

જે.કે. કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૭] સપ્લિ. એસ.સી.સી. ૩૫૦ અને નેશનલ એગ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૩] ૫ એસ.સી.સી. ૨૩, લાગુ પડતા નથી તેમ ઠેરવવામાં આવ્યા.

૧૦. હાલના કેસમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો લાગુ પડતા હતા તેમ માની લેવામાં આવે તો પણ, હકીકતમાં આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર દ્વારા ૩૫૩ સુનાવણી માટે અરજદારો પર નોટિસ બજાવવામાં આવી હતી, તે પહેલાં આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરે એવા હુકમો પસાર કર્યા હતા કે જેના દ્વારા અરજદારોને મળેલા રિફંડની પુનઃચૂકવણી કરવા અને પછીના સમયગાળા માટે કિલચર કરાયેલા માલ પર આબકારી જકાત ચૂકવવા માટે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. [૩૬૬-એચ; ૩૬૭-એ-બી]

ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કમર્શિયલ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ, [૧૯૬૩] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૮, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧૧. સિગારેટ ઉત્પાદકો સાથે અન્યાયી ભેદભાવ કરવામાં આવ્યો હોવાની અરજદારોની દલીલ સ્વીકારવી શક્ય નથી. પ્રથમ તો, કાયદાની બંધારણીયતાની તરફેણમાં ધારણા હોય છે, એવી ધારણા કે જેને માત્ર સ્પષ્ટ અને વજનદાર પુરાવા જ ખંડિત કરી શકે છે. બીજું, એ હકીકતની ન્યાયિક નોંધ

લઈ શકાય છે કે સિગારેટના ઉત્પાદનથી સરકારી તિજોરીને સંભવતઃ સૌથી વધુ આવક મળતી હોવાથી આબકારી જકાત લાદવાના હેતુઓ માટે સિગારેટને એક અલગ વર્ગ તરીકે ગણવામાં આવેલ છે. [૩૬૭-સી-ડી-ઈ]

આર.કે. ગર્ગ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૧] ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૫, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧૨. આ એવો કેસ નથી કે જ્યાં કલમ ૧૫૪ એ માત્ર મુક્તિઓ પાછી ખેંચી લીધી હોય. પાછી ખેંચવાના પરિણામો કલમ ૧૫૪ માં જ કાયદાકીય રીતે પૂરા પાડવામાં આવેલ છે, જેમાં રિફંડ કરાયેલ અથવા નહીં ચૂકવાયેલ આબકારી જકાતની વસૂલાતનો સમાવેશ થાય છે. આવી જકાત લાદવાનો અસરકારક સમયગાળો આશરે આઠ મહિનાનો છે. રાજ્ય કોઈપણ અનુરૂપ લાભ વિના આવકથી વંચિત રહ્યું છે. એવું બની શકે કે પાછલી અસરવાળો અમલ કેટલાક કેસોમાં કઠોર રીતે લાગુ પડે, પરંતુ માત્ર તે જ બાબત માંગણીને અમાન્ય ઠેરવતી નથી. [૩૬૯-સી-ડી-ઈ]

સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિરુદ્ધ જે.કે. ઉદયપુર ઉદ્યોગ લિમિટેડ, (૨૦૦૪) ૭ એસ.સી.સી. ૬૭૩, એપારી ચિત્રા કિષ્ના મૂર્તિ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૪) એસ.સી. ૧૫૮૧ અને લેન્ડ એક્ટિવિઝિશન ઓફિસર વિરુદ્ધ એચ. નારાયણૈયા, એ.આઈ.એર. (૧૯૭૬) એસ.સી. ૨૪૦૩, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

બ્રિટિશ ફિઝિકલ લેબ (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, [૧૯૯૯] ૧ એસ.સી.સી. ૧૭૦, લાગુ પડતો નથી તેમ ઠેરવવામાં આવ્યો.

ટેક્સમેકો લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ, [૨૦૦૦] ૧ એસ.સી.સી. ૭૬૩, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

સિવિલ એપેલેટ હકુમતઃ ટ્રાન્સફર કેસ (સી) નં. ૨૭/૨૦૦૪.

(ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૯-એ(૧) હેઠળ.)

સાથે

સિવિલ અપીલ નંબરો ૮૮૧-૮૯૬/૨૦૦૪ અને ટી.સી. (સી) નંબરો ૨૩-૨૬, ૨૮-૩૬, ૧૫૧/૨૦૦૪.

હાજર રહેલા પક્ષકારો માટે હરીશ એન. સાલ્વે, આર.એફ. નરીમાન, દુષ્યંત એ. દવે, પી.કે. ગોસ્વામી, એ.કે. ગાંગુલી, કિશન વેણુગોપાલ, રવિન્દર નારાયણ, સુશ્રી સોનુ ભટનાગર, સુશ્રી સુષ્મા શર્મા, અજય અગ્રવાલ, સંજીવ દહિયા, સુશ્રી કનિકા ગોમ્બર, રાજન નારાયણ, એસ. ભંડારી, સુશ્રી પ્રજ્ઞા બઘેલ, શ્રીમતી માણિક કરંજવાલા, ઓ.પી. ખૈતાન, એ.ટી. પાત્રા, સુશ્રી નિશા બાગચી, રમેશ સિંહ, નિપુણ મલ્હોત્રા, રાજીવ મહેતા, બી. અગ્રવાલા, સુશ્રી રાધા રંગાસ્વામી, સિદ્ધાર્થ ચૌધરી, પી.એસ. નરસિંમ્હા, અનંગ ભટ્ટાચાર્ય, સુનીલ મુરારકા, કે. સ્વામી, એ. સુબ્બા રાવ, બી. કિષ્ના પ્રસાદ, પી. પરમેશ્વરન, વિવેક કોહલી, સુબ્રમોનિયમ પ્રસાદ, મનોજ ગુપ્તા, અનિલ કે. ખેર, ભાર્ગવ વી. દેસાઈ, કપિલ ખેર, સંજીવ કુમાર સિંહ, પ્રદીપ કુમાર મલિક અને સુશ્રી શનમ પરવરદા.

**કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ રૂમા પાલ દ્વારા આપવામાં આવેલ.**

આ બાબતોમાં વિવાદ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નવી ઇન્ડસ્ટ્રીઝને સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૫-એ હેઠળ જારી કરાયેલ તારીખ ૮ જુલાઈ ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯-સીઈ દ્વારા આપવામાં આવેલ મુક્તિમાંથી ઉદ્ભવે છે (જે હવે પછી 'એક્ટ' તરીકે ઉલ્લેખિત છે). આ ચુકાદા દ્વારા જે વિવિધ કાર્યવાહીઓનો નિકાલ કરવામાં આવી રહ્યો છે તેમાંના પક્ષકારો, એક તરફ સિગારેટનું ઉત્પાદન કરતા ઉદ્યોગોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે (જેમને અમે "અરજદારો" તરીકે ઉલ્લેખિત કરીશું) અને બીજી તરફ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને આબકારી સત્તાવાળાઓ છે (જેમનું "સામાવાળા" તરીકે વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે). લગભગ તમામ અરજદારો મોટી તમાકુ કંપનીઓ માટે જોબ વર્કર્સ છે. તેઓએ મોટી તમાકુ કંપનીઓ સાથેના કરારો હેઠળ તેમના એકમો સ્થાપ્યા હતા અને સ્વીકૃતપણે તે કંપનીઓના બ્રાન્ડ નામો સાથે સિગારેટનું ઉત્પાદન કર્યું હતું. આમાંના થોડા અપવાદો પાછળથી નોંધવામાં આવ્યા છે.

ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭ માં ભારત સરકારે દેશના ઉત્તર પૂર્વીય પ્રદેશ માટે એક અલગ ઔદ્યોગિક નીતિની જાહેરાત કરી હતી જેમાં આબકારી જકાતમાંથી મુક્તિ, પરિવહન સબસિડી, મૂડી રોકાણ સબસિડી, વ્યાજ સબસિડી અને અન્ય લાભો સહિતના પ્રોત્સાહનોનું પેકેજ આપીને આ પ્રદેશમાં ઉદ્યોગોના 'સહવર્તી' વિકાસને વેગ આપવાની દરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.

આ નીતિના અનુસંધાનમાં, સરકારના સંબંધિત મંત્રાલયો દ્વારા સંખ્યાબંધ જાહેરનામાઓ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા, જે પૈકી આપણા હેતુ માટે સુસંગત તારીખ ૮ જુલાઈ ૧૯૯૯ ના આબકારી જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ અને ૩૩/૯૯ છે જેના દ્વારા વિવિધ લાભો આપવામાં આવ્યા હતા. સંક્ષિપ્તમાં જણાવીએ તો, પ્રથમ જાહેરનામા હેઠળ તમામ એક્સાઈઝેબલ માલ પર એક્ટ હેઠળની જકાતમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી હતી જો તે માલ ૨૪ ડિસેમ્બર ૧૯૯૭ ના રોજ અથવા તે પછી વાણિજ્યિક ઉત્પાદન શરૂ કરનારા નવા ઔદ્યોગિક એકમો દ્વારા ઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યો હોય અને જાહેરનામાના એનેક્ષરમાં નિર્દિષ્ટ નિર્ધારિત વિસ્તારોમાં સ્થિત હોય. આ લાભ જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયાની તારીખથી અથવા વાણિજ્યિક ઉત્પાદન શરૂ થયાની તારીખથી, બેમાંથી જે મોડી હોય તે તારીખથી ૧૦ વર્ષના સમયગાળા માટે આપવામાં આવ્યો હતો. બીજા જાહેરનામા દ્વારા ગ્રોથ સેન્ટર્સની બહારના વિસ્તારોમાં સ્થિત નિર્દિષ્ટ ઉદ્યોગોમાં ઉત્પાદિત માલને મુક્તિ આપવામાં આવી હતી. બંને જાહેરનામાઓ હેઠળ મુક્તિ મેળવવા માટે કલ્પવામાં આવેલી પ્રક્રિયા એવી હતી કે આવા ઔદ્યોગિક એકમોમાં માલના ઉત્પાદકે આબકારી જકાત ચૂકવવી પડતી હતી અને ત્યારબાદ આબકારી સત્તાવાળાઓ પાસેથી રિફંડનો દાવો કરવો પડતો હતો.

૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૯૯ ના રોજ એક જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, જે ૧૯૯૯ નું જાહેરનામું ક્રમાંક ૪૫ હતું, જેના દ્વારા સિગારેટ માટેની આબકારી મુક્તિ પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી. જોકે, તારીખ ૧૭ જાન્યુઆરી ૨૦૦૦ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૧/૨૦૦૧ દ્વારા મુક્તિ ફરીથી દાખલ કરવામાં આવી હતી.

અરજદારોએ નિર્દિષ્ટ ગ્રોથ સેન્ટરમાં એકમો સ્થાપ્યા અને જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ ના લાભનો દાવો કર્યો. શરૂઆતમાં પ્રથમ થોડા મહિનાઓ માટે તેમને આ મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, જુલાઈથી ઓક્ટોબર ૨૦૦૦ સુધી કેટલાક એકમોને રિફંડની મંજૂરી આપવામાં આવી હોવા છતાં, અન્ય એકમોના કિસ્સામાં દાવાઓ કાં તો નકારી કાઢવામાં આવ્યા હતા અથવા તેના પર કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી. આનું કારણ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા દાવાઓ અંગે શરૂ કરવામાં આવેલી તપાસ હોવાનું જણાય છે.

ત્યારબાદ કેટલાક એકમોએ ગૌહાટી હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજીઓ દાખલ કરીને તેમના દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી આબકારી જકાતના રિફંડની માંગણી કરી. વચગાળાના હુકમ દ્વારા હાઈકોર્ટે અરજદાર દ્વારા દાવો કરાયેલી રકમ માટે બેંક ગેરંટી રજૂ કરવા પર સત્તાવાળાઓને કામચલાઉ ધોરણે રકમ મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.

જ્યારે રિટ અરજીઓ પેન્ડિંગ હતી, ત્યારે કેન્દ્ર સરકારે ૨૨ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૧ ના રોજ વધુ એક જાહેરનામું ક્રમાંક ૧/૨૦૦૧ બહાર પાડ્યું અને સિગારેટ માટેની મુક્તિ ફરી એકવાર પાછી ખેંચી લીધી. આ જાહેરનામાની માન્યતાને અરજદારો દ્વારા પડકારવામાં આવી નથી.

૧૨ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૦ ના રોજ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ કમિશનરે એક આદેશ અથવા પરિપત્ર બહાર પાડ્યો કે જ્યાં સુધી કોઈ એકમ દ્વારા પ્લાન્ટ અને મશીનરીમાં રૂ. ૫૦ લાખથી વધુનું રોકાણ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ નો લાભ ઉપલબ્ધ રહેશે નહીં.

અરજદારોએ પરિપત્રને પડકારતી વધુ રિટ અરજીઓ ગૌહાટી હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરી. આ પૈકીની કેટલીક રિટ અરજીઓમાં કોર્ટે પરિપત્રના અમલ પર વચગાળાનો સ્ટે આપ્યો હતો.

હાઈકોર્ટે ૨૫ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૦ ના વચગાળાના હુકમ દ્વારા પરિપત્ર પર સ્ટે મૂક્યો હતો. પરંતુ ૨૩ ઓક્ટોબર ૨૦૦૦ ના રોજ અન્ય એક રિટ અરજીમાં પસાર કરાયેલા હુકમ દ્વારા હાઈકોર્ટે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે રાજ્ય સ્તરીય સમિતિ એકમની પાત્રતા નક્કી કરે તે પછી જ રિફંડનો પ્રશ્ન હાથ પર લેવામાં આવશે.

વચગાળાના હુકમને યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો. ડિવિઝન બેન્ચે એવા આધારે ઉદ્યોગ નિયામક અને રાજ્ય સ્તરીય સમિતિના અભિપ્રાયને ધ્યાને લીધા વિના અરજદારોના રિફંડના દાવાઓ નક્કી કરવા માટે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના આસિસ્ટન્ટ કમિશનરને નિર્દેશ આપીને અપીલનો નિકાલ કર્યો કે જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ હેઠળ દાવાઓ નક્કી કરવા માટેની પ્રાથમિક સત્તા આસિસ્ટન્ટ કમિશનર પાસે હતી જેઓ પોતાની સત્તા અન્ય કોઈ સત્તાધિકારીને સોંપી શકે નહીં. ડિવિઝન બેન્ચે અવલોકન કર્યું હતું કે આસિસ્ટન્ટ કમિશનર પ્લાન્ટ અને મશીનરીમાં રોકાણના પ્રશ્ન પર ઉદ્યોગ નિયામક અથવા રાજ્ય સ્તરીય સમિતિના મંતવ્યો અથવા સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ વિભાગના ડેપ્યુટી કમિશનરના અહેવાલને ધ્યાને લઈ શકે છે, પરંતુ નિર્ણય યથાપ્રસંગ આસિસ્ટન્ટ કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી કમિશનરનો જ રહેશે.

આ અવલોકનો પર આધાર રાખીને આસિસ્ટન્ટ કમિશનર દ્વારા જુલાઈ ૨૦૦૦ થી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ ના મહિનાઓ માટે અરજદારોના રિફંડના દાવાઓને નકારી કાઢતા અને એપ્રિલ થી જૂન ૨૦૦૦ દરમિયાન અગાઉ રિફંડ કરાયેલી રકમો પણ તાત્કાલિક વસૂલ કરવાનો આદેશ આપતા અલગ અલગ હુકમો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

તેમણે તારણ કાઢ્યું કે આસામ સરકારના ઉદ્યોગ અને વાણિજ્ય નિર્દેશાલય દ્વારા જારી કરાયેલ કાયમી નોંધણી પ્રમાણપત્ર વિના કોઈ પણ એકમ

"કાયદેસર રીતે" વાણિજ્યિક ઉત્પાદન કરી શકે નહીં અને વાણિજ્યિક ઉત્પાદન શરૂ થવાની તારીખ અંગે "હકીકતની આવી ખોટી માહિતી અને ખોટી રજૂઆતના આધારે પસાર કરાયેલો અગાઉનો રિફંડ હુકમ પણ અન્યાયી/ખોટો અને 'કાનૂની મંજૂરી' વિનાનો ગણાશે".

આ હુકમને પડકારનો સમાવેશ કરવા માટે પેટિંગ રિટ અરજીઓમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા ૧૭ મે ૨૦૦૨ ના રોજ રિટ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવી હતી જેમણે ઠેરવ્યું હતું કે અરજદારો વાણિજ્યિક ઉત્પાદનની તારીખથી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ માં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લાલ પાછો ખેંચી લેવામાં આવ્યો તે તારીખ સુધી ઉત્પાદિત સિગારેટ પર આવકારી જકાતના રિફંડ માટે હકદાર હતા. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા દાખલ કરાયેલી રિટ અપીલમાં ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા ૪ એપ્રિલ ૨૦૦૩ ના રોજ ચુકાદાની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાએ ઉપર નોંધેલી અપીલોમાં અમારી સમક્ષ આ નિર્ણયને પડકાર્યો છે.

ગૌહાટી હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણય પછી તરત જ, સંસદ દ્વારા ધ ફાઇનાન્સ એક્ટ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૧૫૪ ઘડવામાં આવી હતી. આ કલમ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૧૫૪. સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ એક્ટની કલમ ૫-એ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામાઓનો સુધારો.- (૧) સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ એક્ટની કલમ ૫-એ ની પેટા-કલમ (૧) સાથે વંચાણે લેતાં ધ એડિશનલ ડ્યુટીઝ ઓફ એક્સાઇઝ (ગુડ્સ ઓફ સ્પેશિયલ ઇમ્પોર્ટન્સ) એક્ટ, ૧૯૫૭ ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૩) અને ધ એડિશનલ ડ્યુટીઝ ઓફ એક્સાઇઝ (ટેક્સટાઇલ્સ એન્ડ ટેક્સટાઇલ આર્ટિકલ્સ) એક્ટ, ૧૯૭૮ ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નાણા મંત્રાલય (મહેસૂલ વિભાગ) માં ભારત સરકારના તારીખ ૮ જુલાઈ, ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક જી.એસ.આર.૫૦૮(ઈ) અને તારીખ ૮

જુલાઈ, ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક જી.એસ.આર.૫૦૯(ઈ), નવમી અનુસૂચિના કોલમ (૩) માં તે પૈકીના દરેકની સામે નિર્દિષ્ટ રીતે, તે અનુસૂચિના કોલમ (૪) માં નિર્દિષ્ટ અનુરૂપ તારીખથી પાછલી અસરથી સુધારેલા રહેશે અને સુધારેલા ગણાશે, અને તે અનુસાર, કોઈપણ કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય સત્તાધિકારીના કોઈપણ ચુકાદા, હુકમનામા અથવા હુકમમાં ગમે તે સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, સદરહું જાહેરનામાઓ હેઠળ લેવાયેલ કોઈપણ પગલું અથવા કરવામાં આવેલ અથવા કરાયાનું જણાવાયેલ કોઈપણ કાર્ય, તમામ હેતુઓ માટે, એટલી જ કાયદેસર અને અસરકારક રીતે લેવાયેલ કે કરાયેલ ગણાશે અને હંમેશા ગણવામાં આવશે કે જાણે આ પેટા-કલમ દ્વારા સુધારાયેલ જાહેરનામા તમામ સંબંધિત સમયે અમલમાં હતા."

(૨) પેટા-કલમ (૧) ના હેતુઓ માટે, કેન્દ્ર સરકાર પાસે સદરહું પેટા-કલમમાં ઉલ્લેખિત જાહેરનામાઓને પાછલી અસરથી સુધારવાની સત્તા રહેશે અને સત્તા ધરાવતી હોવાનું માનવામાં આવશે જાણે કે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટની કલમ ૫-એ ની પેટા-કલમ (૧) સાથે વંચાણે લેતાં ધ એડિશનલ ડ્યુટીઝ ઓફ એક્સાઈઝ (ગુડ્સ ઓફ સ્પેશિયલ ઈમ્પોર્ટન્સ) એક્ટ, ૧૯૫૭ (૧૯૫૭ નો ૫૮) ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૩) અને ધ એડિશનલ ડ્યુટીઝ ઓફ એક્સાઈઝ (ટેક્સટાઈલ્સ એન્ડ ટેક્સટાઈલ આર્ટિકલ્સ) એક્ટ, ૧૯૭૮ (૧૯૭૮ નો ૪૦) ની કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ તમામ સંબંધિત સમયે કેન્દ્ર સરકાર પાસે સદરહું જાહેરનામાઓને પાછલી અસરથી સુધારવાની સત્તા હતી.

(૩) સદરહું જાહેરનામાઓ હેઠળના કોઈપણ માલના સંબંધમાં લેવાયેલ કોઈપણ પગલાં અથવા કરવામાં આવેલ અથવા કરવામાં ન આવેલ કોઈપણ કાર્ય માટે કોઈપણ કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય સત્તાધિકારી સમક્ષ કોઈ દાવો અથવા અન્ય કાર્યવાહી ચલાવી શકાશે નહીં અથવા ચાલુ રાખી શકાશે નહીં, અને લેવાયેલ આવા પગલાં અથવા કરાયેલ કે ન

કરાયેલ કાર્ય સંબંધિત કોઈપણ હુકમનામા અથવા હુકમનો કોઈ પણ કોર્ટ, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય સત્તાધિકારી દ્વારા કોઈ અમલ કરવામાં આવશે નહીં, જાણે કે પેટા-કલમ (૧) દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારા તમામ સંબંધિત સમયે અમલમાં હતા.

(૪) જે વસૂલ કરવામાં આવી નથી અથવા યથાપ્રસંગ જે રિફંડ કરવામાં આવી છે પરંતુ જો આ કલમની જોગવાઈઓ તમામ સંબંધિત સમયે અમલમાં હોત તો જે વસૂલ કરવામાં આવી હોત અથવા યથાપ્રસંગ રિફંડ કરવામાં આવી ન હોત તેવી જકાત અથવા વ્યાજ અથવા અન્ય ચાર્જસની તમામ રકમોની વસૂલાત, ફાયનાન્સ બિલ, ૨૦૦૩ ને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળ્યાના દિવસથી ત્રીસ દિવસના સમયગાળામાં કરવામાં આવશે, અને આ રીતે વસૂલવાપાત્ર જકાત અથવા વ્યાજ અથવા અન્ય ચાર્જસની ચુકવણી ન થવાના કિસ્સામાં, સદરહું ત્રીસ દિવસના સમયગાળાની સમાપ્તિ પછીની તરતની તારીખથી ચુકવણીની તારીખ સુધી વાર્ષિક પંદર ટકાના દરે વ્યાજ ચૂકવવાપાત્ર રહેશે.

સ્પષ્ટીકરણ.- શંકાઓ નિવારવા માટે, આથી જાહેર કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ કોઈપણ કૃત્ય અથવા ચૂક એવા ગુના તરીકે શિક્ષાપાત્ર રહેશે નહીં કે જે જો પેટા-કલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ જાહેરનામાઓ તે પેટા-કલમ દ્વારા પાછલી અસરથી સુધારવામાં ન આવ્યા હોત તો તે રીતે શિક્ષાપાત્ર ન બન્યો હોત.

કલમ ૧૫૪(૧) માં ઉલ્લેખિત નવમી અનુસૂચિ, જ્યાં સુધી તે સુસંગત છે ત્યાં સુધી, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ટેરિફ એક્ટ, ૧૯૮૫ ની પ્રથમ અનુસૂચિ અથવા બીજી અનુસૂચિના પ્રકરણ ૨૪ હેઠળ આવતી સિગારેટને બાકાત રાખીને તારીખ ૮ જુલાઈ ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ ને ૮ જુલાઈ ૧૯૯૯ થી અમલી બને તે રીતે સુધારવા માંગે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ૧૯૯૯ થી ૨૭ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૧ સુધી સિગારેટના ઉત્પાદકોને મળવાપાત્ર મુકિતઓ (૩૧

ડિસેમ્બર ૧૯૯૯ અને ૧૭ જાન્યુઆરી ૨૦૦૦ વચ્ચેના ટૂંકા ગાળા સિવાય કે જે દરમિયાન તે ઉપલબ્ધ ન હતી), પાછલી અસરથી રદ કરવામાં આવી હતી. આનો અર્થ એ થયો કે અરજદારોને અગાઉ રિફંડ કરાયેલ આબકારી જકાત વસૂલવાપાત્ર બનશે, હવે પછી કોઈ રિફંડ કરવામાં આવશે નહીં અને મુક્તિ અમલમાં હતી તે સમયગાળા દરમિયાન એટલે કે ૮ જુલાઈ ૧૯૯૯ અને ૨૭ જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ વચ્ચે નહીં ચૂકવાયેલ આબકારી જકાત ચૂકવવા માટે અરજદારો જવાબદાર રહેશે.

કલમ ૧૫૪ ગેરબંધારણીય હોવાનું પડકારતી રિટ અરજીઓનો બીજો સમૂહ અરજદારો દ્વારા હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાની વિનંતી પર આ કોર્ટમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યા હતા અને અપીલો સાથે સુનાવણી માટે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવ્યા હતા અને આ ચુકાદા દ્વારા તેમનો પણ નિકાલ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

જો કલમ ૧૫૪ ના પાછલી અસરથી અમલ સામેનો પડકાર અમારા દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવે, તો હાઈકોર્ટના ચુકાદા સામે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાની અપીલો પરનો કોઈપણ નિર્ણય આપોઆપ નિષ્ફળ બની જશે. તેથી, કલમ ૧૫૪ સામે અરજદારોના પડકારને શરૂઆતમાં જ વિચારણામાં લેવામાં આવે છે.

ટ્રાન્સફર કેસ નંબર ૨૭/૨૦૦૪ માં મેસર્સ આર.સી. ટોબેકો પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (સંક્ષિપ્તમાં 'આરસીટી' તરીકે ઉલ્લેખિત) વતી શ્રી હરીશ એન. સાલ્વે ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આરસીટી મેસર્સ ગોડફ્રે ફિલિપ્સ ઇન્ડિયા લિમિટેડ સાથેના કરાર હેઠળ જોબ વર્કર તરીકે સિગારેટનું ઉત્પાદન કરે છે. શ્રી સાલ્વેએ જણાવ્યું હતું કે ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨ ના અર્થમાં આરસીટી એક નવો ઔદ્યોગિક એકમ હતો તે બાબતે કોઈ વિવાદ ન હતો. એવી રજૂઆત પણ કરવામાં આવી હતી કે એકમ નવું હોવું જોઈએ અને તે ગ્રોથ સેન્ટર્સ પૈકીના એકમાં સ્થિત હોવું જોઈએ તે સિવાય અન્ય કોઈ શરત જોડ્યા વિના મુક્તિ આપવામાં આવી હતી. એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે ઠેરવ્યું હતું

કે આરસીટીએ રિફંડ મંજૂર કરવા માટેની તમામ પૂર્વશરતો પૂર્ણ કરી હતી. એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે મુક્તિ પ્રાપ્ત ઉદ્યોગ તરીકે તમાકુનો સમાવેશ અકસ્માતે થયો ન હતો. વાસ્તવમાં, જ્યારે ડિસેમ્બર ૨૦૦૦ માં મુક્તિ પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી, ત્યારે જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ માં તેને સભાનપણે પુનઃ દાખલ કરવામાં આવી હતી. શ્રી સાલ્વેએ પાછલી અસર ધરાવતા કાયદા ઘડવાની સંસદની કાયદાકીય સક્ષમતાનો સ્વીકાર કર્યો હતો. જોકે, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ખાસ કરીને ગૌણ કાયદાની પાછલી અસરની વધુ ઝીણવટભરી તપાસ થવી જોઈએ. કલમ ૧૫૪ ના પાછલી અસરથી અમલમાં રહેલી અવાજબીતા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આશરે દોઢ વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં સિગારેટના સંબંધમાં લાભ આપવા, પછી પાછો ખેંચવા, ફરીથી આપવા અને આખરે પાછો ખેંચવા માટે જાહેરનામાઓ બહાર પાડવાના 'અસ્થિર વલણ' પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. કલમ ૧૫૪ દ્વારા કરવામાં આવેલ મુક્તિની અંતિમ પાછી ખેંચી પછી સિગારેટ સિવાયના તમાકુ ઉત્પાદનોને ૮% થી વધુની જકાતમાંથી ફરીથી મુક્તિ આપવામાં આવી હતી. શ્રી સાલ્વેના જણાવ્યા મુજબ, આ અનિયમિત વર્તણૂક એ કારણ હતું જેના પર આ કોર્ટે ટાટા મોટર્સ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર, [૨૦૦૪] ૫ એસ.સી.સી. ૭૮૩ માં પાછલી અસર ધરાવતા કાયદાને મનસ્વી અને ગેરબંધારણીય તરીકે રદ કર્યો હતો. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જોકે પ્રોમિસરી એસ્ટોપેલ માત્ર કારોબારી સામે જ કામ કરે છે અને કાયદા સામે નહીં, પરંતુ જ્યારે ધારાસભા સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલા વચનો અને રજૂઆતોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, ત્યારે તે અવાજબીતાનું એક પાસું છે જેને અનુરોધે ૧૪ અને ૧૯ હેઠળ કાયદાની બંધારણીયતાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ધ્યાને લેવું આવશ્યક છે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે જો સરકાર ત્યારબાદ આ રીતે આપવામાં આવેલા લાભો પાછા મેળવવા માટે પાછલી અસરથી કાયદો ઘડવા માટે સંસદને પ્રેરીને કર મુક્તિ જાહેરનામામાં કરાયેલી રજૂઆતોથી પાછી હટી જાય, તો કાયદાની વાજબીતા ચોક્કસપણે સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના પ્રકાશમાં નક્કી થવી જોઈએ.

ટ્રાન્સફર કેસ નંબર ૩૨/૨૦૦૪ માં કિષ્ના ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વતી હાજર રહેલા શ્રી આર. નરીમાને શ્રી સાલ્વેને સમર્થન આપ્યું છે અને તેમની દલીલો અપનાવી છે. તેમના અસીલ આઇટીસી લિમિટેડ સાથેના કરાર હેઠળ સિગારેટનું ઉત્પાદન કરે છે. શ્રી નરીમાનની રજૂઆત એવી છે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલ ઔદ્યોગિક નીતિ અને ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨ નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી ઔદ્યોગિક એકમો કરાર હેઠળ જોબ વર્કર્સ દ્વારા સ્થાપવામાં આવ્યા હતા તે હકીકત એક અપ્રસ્તુત વિચારણા હતી. બંને નીચલી અદાલતોનું આ સમવર્તી તારણ હતું. એવું કહેવાય છે કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાને તે સંજોગોની સંપૂર્ણ જાણકારી હતી કે જેના હેઠળ તેમના અસીલે ઔદ્યોગિક એકમ સ્થાપ્યો હતો અને જાહેરનામા હેઠળની તમામ પૂર્વશરતો પૂર્ણ થઈ ગઈ હોવાનો સંતોષ થયા પછી ઉદ્યોગને જાહેરનામાનો લાભ આપ્યો હતો. જ્યાં સુધી મુક્તિના પાછલી અસરથી ઇનકારનો સંબંધ છે, એવું કહેવાય છે કે તે માન્યતા આપતા કાયદા કરતાં અલગ બાબત છે. પૂર્વવર્તી બાબત પ્રથમ વખત કર લાદવા સમાન હતી જ્યારે ઉત્તરવર્તી બાબતે માત્ર કાયદામાં રહેલી ખામીને સુધારી હતી કે જેના દ્વારા કરદાતાને શરૂઆતથી જ જવાબદાર બનાવવાનો ઇરાદો હતો. મદન મોહન પાઠક વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૭૮] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૪ ના પાના ૩૪૪ પર મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ બેગના અવલોકનો તેમજ લોહિયા મશીન્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૫] ૨ એસ.સી.સી. ૧૯૭ માં ન્યાયમૂર્તિ એ.એન. સેનના અસંમત મંતવ્ય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે હાલના કેસમાં પાછલી અસર કઠોર અને અતિશય હતી કારણ કે વાસ્તવમાં આબકારી જકાત પાછલી અસરથી લાદવામાં આવી છે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આવા કરના પાછલી અસરથી લાદવા માટેનું વાજબીપણું અત્યંત પ્રબળ હોવું જોઈએ. આવું કોઈ સર્વોપરી કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. વધુમાં, જો એકમને હવે આબકારી જકાત ચૂકવવાનું કહેવામાં આવે તો તે પંગુ બની જશે. ગમે તે સંજોગોમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કલમ ૧૫૪ ઘડાયા પછી, રિફંડ કરાયેલી રકમ અને બાકીના સમયગાળા માટે આબકારી જકાતની ચુકવણી માટે માંગણી કરવામાં આવી હતી.

શ્રી નરીમાનના મતે, ઉપસ્થિત કરાયેલી માંગણી ટકી શકે તેમ નથી કારણ કે તે કોઈપણ કારણદર્શક નોટિસ જારી કર્યા વિના અને સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૧૧-એ ના ઉલ્લંઘનમાં કરવામાં આવી હતી. તેમણે રજૂઆતના સમર્થનમાં ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કમર્શિયલ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ, કલકત્તા, [૧૯૬૩] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૮ તેમજ મેસર્સ જે.કે. કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૭] સપ્લિ. એસ.સી.સી. ૩૫૦ પેરા ૩૧, નેશનલ એગ્રીકલ્ચરલ કો-ઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૨૦૦૩] ૫ એસ.સી.સી. ૨૩ પેરા ૨૯ ના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે.

ટ્રાન્સફર કેસ નંબર ૨૫/૨૦૦૪ માં નોર્થ ઇસ્ટ ટોબેકો કંપની વતી હાજર રહેલા શ્રી દવેએ અન્ય કોઈ કંપની માટે જોબ વર્કર ન હોવાનો દાવો કર્યો છે. તેઓ કહે છે કે મોટાભાગના અન્ય એકમોથી વિપરીત તેમના અસીલોએ આબકારી જકાતની મુક્તિ નકારાયા પછી આસામ રાજ્ય છોડ્યું ન હતું. શ્રી સાલ્વે અને શ્રી નરીમાનની દલીલોને અપનાવતી વખતે, તેમની રજૂઆત એવી છે કે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૧૧-એ આ કેસને સ્પષ્ટપણે આકર્ષિત કરતી હતી અને તેની જોગવાઈઓનું પાલન ન થવાને કારણે માંગણી બિન-અમલી બની ગઈ હતી. શ્રી દવેની આ દલીલને મેસર્સ જે.કે. કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૮૭] સપ્લિ. એસ.સી.સી. ૩૫૦ ના નિર્ણય દ્વારા સમર્થન આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. અન્ય એકમોથી વિપરીત મુક્તિનો લાભ તેમના અસીલના ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડી દેવામાં આવ્યો હતો અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ તબક્કે પાછલી અસરથી આબકારી જકાત લાદવી અયોગ્ય અને અન્યાયી ગણાશે.

શ્રી ગોસ્વામી ૨૦૦૪ ના ટ્રાન્સફર કેસ નંબર ૨૩ અને ૨૪ માં મેસર્સ કાઝીરંગા ટોબેકો પ્રોડક્ટ્સ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ અને ન્યૂ ઝોન ઇન્ડિયા

(પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ વતી હાજર થયા હતા. આ બે કંપનીઓ વચ્ચે સુલતાન માટે જોબ વર્કસ છે. એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે આ એકમો સ્થાનિક વ્યક્તિઓ દ્વારા સ્થાપવામાં આવ્યા હતા જેમણે જમીન અને મશીનરી માટે નાણાં ઉછીના લીધા પછી મોટું રોકાણ કર્યું હતું અને આબકારી સત્તાવાળાઓ સમક્ષ તમામ હકીકતો સંપૂર્ણપણે જાહેર કર્યા પછી મુક્તિની રાહત આપવામાં આવી હતી. વાસ્તવમાં જે પણ લાભો મેળવવામાં આવ્યા હતા, તેનો ઉપયોગ એકમ દ્વારા રાજ્યમાં અન્ય ઉદ્યોગોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. શ્રી ગોસ્વામીએ એવી રજૂઆત પણ કરી હતી કે ત્રણ વર્ષ પછી પાછલી અસરથી આબકારી જકાત લાદવી અવાજબી હતી જેવું કે ચેરમેન, રેલ્વે બોર્ડ અને અન્ય વિરુદ્ધ સી.આર. રંગધામૈયા અને અન્ય, [૧૯૯૭] ૬ એસ.સી.સી. ૬૨૩ ના પાના ૬૩૮ પર ઠેરવવામાં આવ્યું છે. આવી મુક્તિ આપવાની નીતિ નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયનું પરિણામ હતી અને જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ માં સિગારેટના સંદર્ભમાં મુક્તિ ફરીથી દાખલ કરવામાં આવ્યા પછી, જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ માં તેની અંતિમ પાછી ખેંચી પહેલાં તેને અન્ય ચાર ઉત્તર પૂર્વીય રાજ્યો એટલે કે મેઘાલય, મિઝોરમ, નાગાલેન્ડ અને મણિપુર સુધી લંબાવવામાં આવી હતી.

તેવી જ રીતે, એ.એસ.એસ. સિગારેટ કંપની કે જે ગોડફ્રે ફિલિપ્સ ઇન્ડિયા સાથેના કરાર હેઠળ જોબ વર્કર હતી તેણે ૨૦૦૪ ના ટી.સી. નંબર ૨૬ માં જણાવ્યું છે કે તેમનું એકમ સ્થાનિક ઉદ્યોગપતિઓ દ્વારા સ્થાપવામાં આવ્યું હતું અને તેઓએ નાણાં ઉછીના લઈને આબકારી જકાત જમા કરાવી હતી અને ૨૦૦૧ માં મુક્તિ પાછી ખેંચી લીધા પછી તેઓ બિન-તમાકુ ઉત્પાદનોનું ઉત્પાદન કરી રહ્યા હતા.

૨૦૦૪ ના ટી.સી. નંબર ૩૬ માં ન્યૂ ટોબેકો કંપનીએ દાવો કર્યો છે કે તે જોબ વર્કર નથી અને વાસ્તવમાં આ એકમ હજુ પણ આસામમાં કાર્યરત છે પરંતુ તેણે સિગારેટનું ઉત્પાદન બંધ કરી દીધું છે.

૨૦૦૪ ના ટી.પી. (સી) નંબર ૧૫૧ માં એબીએન કંપનીએ જણાવ્યું છે

કે તેણે મુક્તિ પાછી ખેંચી લીધા પછી સિગારેટનું ઉત્પાદન બંધ કરી દીધું છે.

શ્રી એ.કે. ગાંગુલી યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વતી હાજર થયા છે અને કલમ ૧૫૪ ની માન્યતાનું સમર્થન કરતાં જણાવ્યું છે કે આ કલમે માત્ર તે બાબતને જ અમલમાં મૂકી છે જે ૧૯૯૯ ના જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨ પાછળનો શરૂઆતથી જ ઈશદો હતો. ૧૯૯૭ માં જાહેર કરાયેલી ઔદ્યોગિક નીતિનો ઉદ્દેશ્ય સ્થાનિક વસ્તી માટે રોજગારીની વધતી તકોના માધ્યમથી આનુષંગિક લાભો સાથે ઉદ્યોગોમાં વધેલા રોકાણના રૂપમાં રાજ્યને લાંબા ગાળાનો લાભ આપવાનો હતો. લાભો આપવા એ પેકેજ ડીલનો એક ભાગ હતો જેમાં આવકના ટૂંકા ગાળાના નુકસાનના બદલામાં રાજ્યને કાયમી લાભો મળતા હતા. જાહેરનામાના અમલથી આ ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ થયો ન હતો. સિગારેટનું ઉત્પાદન એક નિયંત્રિત ઉદ્યોગ હતો. મોટી તમાકુ કંપનીઓએ આ ઔદ્યોગિક એકમો સ્થાપીને તમામ નિયંત્રણો ટાળ્યા હતા અને મુક્તિ જાહેરનામા દ્વારા આપવામાં આવેલા લાભોનો અયોગ્ય ફાયદો ઉઠાવ્યો હતો. સંસદ દ્વારા દરમિયાનગીરી કરવામાં કોઈ વિલંબ થયો ન હતો કારણ કે તેણે ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણય પછી તરત જ કાયદાને સ્પષ્ટ કર્યો હતો. કેન્દ્ર સરકાર કે જે એક્ટની કલમ ૫-એ હેઠળ સોંપાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરી રહી હતી, તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મુક્તિ આપવામાં સત્તાના ઉપયોગમાં થયેલી સ્પષ્ટ ભૂલને સુધારવાથી અથવા તેના અસ્થિર વલણને સુધારવાથી સંસદને રોકી શકે નહીં. કાયદો ઘડવાનો સંસદનો અધિકાર અવરોધ વિનાનો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સંજોગોમાં આબકારી જકાતની પાછલી અસરથી વસૂલાત વાજબી હતી, ખાસ કરીને જ્યારે આબકારી જકાત ચૂકવવાની જવાબદારી મુક્તિ જાહેરનામાઓ દ્વારા માત્ર સ્થગિત કરવામાં આવી હતી. આગળની દલીલ એ છે કે કલમ ૧૫૪ ઘડાયા પછી નવી કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો ન હતો, કારણ કે આ માંગણી હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવેલા આસિસ્ટન્ટ કમિશનરના હુકમોમાં પરિણમેલી કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત હતી અને તેમાંથી જ ઉદ્ભવી હતી. એક્ટ હેઠળ તે હુકમો સામે કોઈ અપીલ કરવામાં આવી ન હતી. શ્રી ગાંગુલીના જણાવ્યા મુજબ,

રિફંડના અગાઉના હુકમો માત્ર કામચલાઉ હતા અને આસિસ્ટન્ટ કમિશનરના ત્યાર પછીના હુકમો રિફંડના દાવાઓને નકારી કાઢતા અંતિમ હુકમો હતા. હાઇકોર્ટ દ્વારા હુકમ રદ કર્યા પછી તરત જ કલમ ૧૫૪ ઘડવામાં આવી હતી. એવું કહેવામાં આવે છે કે કલમ ૧૫૪ સ્વતંત્ર રીતે અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને વસૂલાતની પદ્ધતિ પૂરી પાડે છે અને તે કલમને અવાજબી કહી શકાય નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કલમ વ્યક્તિગત કેસોમાં કઠોર રીતે લાગુ પડી શકે તે હકીકત કલમને અવાજબી તરીકે રદ કરવા માટે પૂરતું કારણ નથી. મોટાભાગના કેસોમાં એકમોએ મુક્તિ દ્વારા મળેલ લાભ તેમના ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડ્યો ન હતો અને બીજી બાજુ તેમના ગ્રાહકો પાસેથી જકાત વસૂલ કરી હતી.

મુક્તિ જાહેરનામાને રદ કરવાની, સુધારવાની અથવા તેનું સ્થાન લેવાની સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની સક્ષમતા નિર્વિવાદ છે. પાછલી અસરથી તેમ કરવાની સત્તા પર શંકા કરી શકાય નહીં અને શંકા કરવામાં આવી પણ નથી. આ સત્તા પરની મર્યાદા એ છે કે કાયદો બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ અને વિરોધાભાસમાં ન હોવો જોઈએ. નાણાકીય કાયદાનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, મર્યાદા બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૬૫ માં અંતર્ગત છે જે જોગવાઈ કરે છે કે કાયદાની સત્તા સિવાય કોઈ કર લાદવામાં કે વસૂલવામાં આવશે નહીં. છોટાભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ એન્ડ કંપની વિરુદ્ધ ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય <sup>1</sup> માં આ કોર્ટ દ્વારા ઠેરવવામાં આવ્યું હતું:

"જો અનુચ્છેદ ૨૬૫ ના કારણોસર દરેક કર "કાયદા" દ્વારા જ લાદવો પડતો હોય, તો તેમાંથી એવું ફલિત થતું જણાય છે કે તે માત્ર એવા કાયદા દ્વારા જ લાદી શકાય કે જે બંધારણના સંબંધિત અનુચ્છેદોમાં નિર્ધારિત માપદંડોની સુસંગતતા દ્વારા માન્ય હોય. આ માપદંડો એ છે કે કાયદો (૧) બંધારણની અનુસૂચિ ૭ માંની કાયદાકીય પ્રવિષ્ટિઓ હેઠળ આવરી લેવાયેલ હોઈ ધારાસભાની કાયદાકીય સક્ષમતાની અંદર હોવો જોઈએ; (૨) કાયદા પર બંધારણની કોઈપણ ચોક્કસ જોગવાઈ દ્વારા પ્રતિબંધ હોવો જોઈએ નહીં જેમ કે ઉદાહરણ તરીકે અનુચ્છેદ ૨૭૬(૨), ૨૮૬

વગેરે અને (૩) કાયદો અથવા તેનો સંબંધિત ભાગ કાયદાના વિષયવસ્તુ સાથે સુસંગત હોય તેવા બંધારણના ભાગ ૩ દ્વારા બાંધધરી આપવામાં આવેલી તે સ્વતંત્રતાઓ સાથેની વિસંગતતાના કારણે અનુચ્છેદ ૧૩ હેઠળ અમાન્ય હોવો જોઈએ નહીં. (પાનું ૩૦)"

૧. [૧૯૬૩] સપ્લિ. ૨ એસ.સી.આર. ૧.

માત્ર પાછલી અસરથી અમલમાં આવતો હોવાના કારણસર કોઈ કાયદાને અવાજબી ગણી શકાય નહીં. વાસ્તવમાં અદાલતી નિર્ણયો પણ એક અર્થમાં પાછલી અસર ધરાવતા હોય છે. જ્યારે કોર્ટ દ્વારા કોઈ કાયદાનું અર્થઘટન કરવામાં આવે છે, ત્યારે કાયદાકીય કલ્પના દ્વારા, તે અર્થઘટન કાયદો ઘડાયાની તારીખથી જ કાયદાનો એક ભાગ હોવાનું માનવામાં આવે છે. અવાજબીતા અન્ય કેટલાક વધારાના પરિબલોમાં રહેલી હોવી જોઈએ. બંધારણીય ધોરણોનું ઉલ્લંઘન કરવા જેટલો અવાજબી ગણાય તે પહેલાં નાણાકીય કાયદાનો પાછલી અસરથી અમલ અતિશય દમનકારી અને જમીજનક જણાય તે જરૂરી છે. "જ્યાં ઉદાહરણ તરીકે એવું જણાય કે કર લાદતો કાયદો સ્પષ્ટપણે ભેદભાવપૂર્ણ છે અથવા કરના આકારણી અને વસૂલાત માટે કોઈ પ્રક્રિયાગત તંત્ર પૂરું પાડતો નથી, અથવા તે જમીજનક છે, ત્યાં અદાલતો વાદગ્રસ્ત કાયદાને ગેરબંધારણીય તરીકે રદ કરવા માટે હકદાર ગણાશે. આવા કિસ્સાઓમાં, વાદગ્રસ્ત કાયદાની મુખ્ય જોગવાઈઓનું સ્વરૂપ એવું હોય છે કે અદાલત એવો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવામાં વાજબી ગણાશે કે, મૂળભૂત રીતે, કર લાદતો કાયદો ધારાસભા દ્વારા એવો ઉદ્દેશ પ્રાપ્ત કરવા માટે અપનાવાયેલું એક કવચ છે જે બંધારણમાં અસ્વીકાર્ય છે."

ધ ફાઈનાન્સ એક્ટ, ૨૦૦૩ ની કલમ ૧૫૪, જે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પાછલી અસર ધરાવે છે, તે પ્રથમદર્શનીય રીતે ભેદભાવપૂર્ણ છે કે કેમ, અથવા એટલી અવાજબી કે જમીજનક છે કે જેથી તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯ નો ભંગ કરે છે તે પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં સામાન્ય રીતે સુસંગત ગણાતા પરિબલો આ મુજબ છે: (૧) જે સંદર્ભમાં પાછલી અસર કલ્પવામાં આવી હતી, (૨) આવી

પાછલી અસરનો સમયગાળો, અને (૩) વીતેલા સમયગાળા માટે લાદવામાં આવેલ કોઈપણ અણધાર્યા અથવા અગાઉથી ન કલ્પી શકાય તેવા નાણાકીય બોજનું પ્રમાણ.<sup>૨</sup>

જે સંદર્ભમાં કાયદો ઘડવામાં આવે છે તેને કાયદો ઘડવા માટે પ્રેરિત કરનારા આશયોથી અલગ પાડવાનો હોય છે. આશયો અપ્રસ્તુત છે. તેથી, કલમ ૧૫૪ ઘડવા માટે સામાવાળા દ્વારા આગળ ધરવામાં આવેલું વાજબીપણું ખરેખર બિનજરૂરી હતું. તેમ છતાં, તે કારણસર અમે વાજબીપણાનું વિશ્લેષણ કરી શકીએ નહીં, પરંતુ અમે ઓછામાં ઓછું આ દલીલને કલમ કયા પૃષ્ઠભૂમિમાં પસાર કરવામાં આવી હતી તે નક્કી કરતી બાબત તરીકે ગણી શકીએ છીએ.

૨. એમ્પાયર ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૫] ૩ એસ.સી.સી. ૩૧૪ અને ઉજાગર પ્રિન્ટ્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૯] ૩ એસ.સી.સી. ૪૮૮, ૫૧૭.

આ કેસમાં પડકારવામાં આવેલી કલમનો ચોક્કસ સંદર્ભ આસામ રાજ્યના વિકાસ માટે કેન્દ્ર અને આસામ રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવેલી ઔદ્યોગિક નીતિ હતો. આબકારી જકાતની ચુકવણીમાંથી મુક્તિ સહિતના પ્રોત્સાહનોના પેકેજ આપવા પાછળનો સ્પષ્ટ ઇરાદો આ વિસ્તારમાં રોજગારીની તકોના માધ્યમથી સ્થાનિક જનતાને જ નહીં પરંતુ રાજ્યના આર્થિક કલ્યાણને પણ કાયમી લાભો સાથે વધુ ઔદ્યોગિક વિકાસને વેગ આપવાનો હતો. મુક્તિનો લાભ મેળવવા માંગતા ઉદ્યોગોનું નિયમન કરવાની જરૂરિયાત પર રાજ્ય સરકારનો શરૂઆતથી જ આગ્રહ આ ઉદ્દેશ્યો સિદ્ધ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનો હતો. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાના જણાવ્યા મુજબ, મુક્તિ જાહેરનામું, ઓછામાં ઓછું હાઈકોર્ટે અર્થઘટન કર્યા મુજબ, તે ઇરાદાને અમલમાં મૂકતું ન હતું. જેવું બન્યું તેમ, સિગારેટનું ઉત્પાદન કરતા ઔદ્યોગિક એકમો પૈકી કોઈ પણ એકમ આ ઉદ્દેશ્યમાં યોગદાન આપવા તૈયાર ન હતું અને સિગારેટના ઉત્પાદનમાં તેમનું રોકાણ મુક્તિના સમયગાળા જેટલું જ મર્યાદિત હતું.

હાઈકોર્ટે મુક્તિ જાહેરનામું જેવું હતું તેવું અર્થઘટન કરવામાં કદાચ યોગ્ય હોઈ શકે, પરંતુ સામાવાળા ચોક્કસપણે એવી દલીલ કરી શકે છે કે મુક્તિમાં એવા શબ્દો વાપરવા જોઈતા હતા જેથી મુક્તિનો લાભ માત્ર તે જ ઉદ્યોગોને મળે કે જેઓ બદલામાં રાજ્યમાં કાયમી રોકાણ કરશે તેની ખાતરી કરવા માટે પૂરતા સલામતીનાં પગલાં પૂરાં પાડી શકાય. પાછલી અસરવાળા કાયદા દ્વારા નીતિના ઉદ્દેશની આ ખામીયુક્ત અભિવ્યક્તિને સુધારી લેવામાં આવી હતી.

સંસદના પ્રતિનિધિ તરીકે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૫- એ હેઠળ મુક્તિ જાહેરનામાઓ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા. કેબિનેટ સ્વરૂપની સરકારમાં, કારોબારી ધારાસભાના મંતવ્યો પ્રતિબિંબિત કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. વધુમાં, સંસદ પાસે ગોંણ કાયદાના અમલ પર દેખરેખ રાખવાની સત્તા છે. એક્ટની કલમ ૩૮(૧) હેઠળ એક્ટ હેઠળ બનાવવામાં આવેલ દરેક નિયમ અને જાહેરનામું કુલ ત્રીસ દિવસના સમયગાળા માટે સંસદના દરેક ગૃહ સમક્ષ મૂકવું આવશ્યક છે. આદેશ એ જોવાનો છે કે સંસદ નિયમ અથવા જાહેરનામાને મંજૂર કરે છે કે નહીં. કાયદાના અમલમાં ઉદ્ભવી શકે તેવી અસંખ્ય સમસ્યાઓનો વિગતવાર સામનો કરવો અને તેનું નિરાકરણ લાવવું ધારાસભાઓ માટે વ્યવહારિક રીતે અશક્ય છે. જ્યારે સંસદ દ્વારા અમુક બાબતોમાં ગોંણ કાયદા ઘડવાની સત્તા સોંપવામાં આવે છે, ત્યારે તે માત્ર નીતિ અને માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરી શકે છે અને એવી અપેક્ષા રાખી શકે છે કે કારોબારી દ્વારા જે કરવામાં આવે છે તે આવી નીતિને અનુરૂપ હોય. તે અલબત્ત તેના પ્રતિનિધિ પર નિયંત્રણ જાળવી રાખે છે અને પ્રતિનિધિના પગલાંને રદ કરીને તે નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરી શકે છે<sup>૩</sup>. પરિણામે, જો કારોબારી સંસદના ઉદ્દેશને પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોય, તો કારોબારીએ જે સિદ્ધ કરવું જોઈતું હતું તે પાછલી અસરથી ઘડીને આવું નિયંત્રણ વાપરી શકાય છે.

૩. સીતારામ બિશમ્બર દયાલ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [૧૯૭૨] ૨ એસ.સી.આર. ૧૪૧: [૧૯૭૨] ૪ એસ.સી.સી. ૪૮; અને એમ.કે. પાપૈયા એન્ડ સન્સ વિરુદ્ધ ધ એક્સાઈઝ કમિશનર અને અન્ય, [૧૯૭૫] ૧

એસ.સી.સી. ૪૯૨.

એપારી ચિન્ના કિષ્ના મૂર્તિ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા અને અન્ય, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૪) એસ.સી. ૧૫૮૧ ના કેસમાં કંઈક આવી જ પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ હતી. તે કેસમાં રાજ્ય સરકારે ઓરિસ્સા સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૪૭ ની કલમ ૬ હેઠળ એક મુકિત જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું જેના દ્વારા સોનાના ઘરેણાંને વેચાણવેરામાંથી મુકિત આપવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો "જ્યારે વેચાણ કરનાર ઉત્પાદક સોનાના મૂલ્ય માટે અને ઉત્પાદનના ખર્ચ માટે અલગથી ચાર્જ વસૂલતો હોય". આ જાહેરનામું ૧ જુલાઈ, ૧૯૪૯ ના રોજ બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. અરજદારો કે જેઓ ઓરિસ્સા સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલા વેપારીઓ હતા, તેમણે વેચાણવેરામાંથી મુકિતનો દાવો કરતા રિટર્ન ફાઈલ કર્યા હતા. જૂન, ૧૯૫૨ સુધી વિભાગ દ્વારા મુકિત માટેના દાવાઓ માન્ય રાખવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ, મુકિત ખોટી રીતે આપવામાં આવી હતી તેવા આધાર પર આકારણીઓ ફરીથી ખોલવામાં આવી હતી. આ બાબત આખરે હાઈકોર્ટ સમક્ષ આવી. હાઈકોર્ટે અરજદારોના મુકિત માટેના દાવાને મંજૂર કર્યો. ત્યાર પછી રાજ્ય વિધાનસભાગૃહે દરમિયાનગીરી કરી અને ધ ઓરિસ્સા સેલ્સ ટેક્સ (વેલિડેશન) એક્ટ, ૧૯૬૧ પસાર કર્યો જેના દ્વારા ૧ જુલાઈ, ૧૯૪૯ ના જાહેરનામા હેઠળ આપવામાં આવેલી મુકિત પાછલી અસરથી પાછી ખેંચી લેવામાં આવી. કાયદાકીય સક્ષમતાના અભાવના કારણસર આ એક્ટની બંધારણીય માન્યતાને પડકારવામાં આવી હતી. આ દલીલોને ફગાવી દેતાં આ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચે જણાવ્યું હતું:-

"વાદગ્રસ્ત એક્ટની કલમ ૨ દ્વારા ધારાસભાએ જે કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે તે જાહેરનામાના ઇરાદાને સ્પષ્ટ કરવાનો છે. કલમ ૨ વાસ્તવમાં જાહેર કરે છે કે મુકિત આપતું જાહેરનામું બહાર પાડવામાં પ્રતિનિધિનો ઇરાદો સદરહું મુકિતનો લાભ માત્ર તે જ વ્યક્તિઓ સુધી મર્યાદિત રાખવાનો હતો કે જેઓ વાસ્તવમાં સોનાના ઘરેણાં બનાવે છે અથવા તે હેતુ માટે કારીગરોને રોકે છે. અમે જોઈ શકતા નથી કે વર્તમાન ચર્ચામાં કાયદાકીય અક્ષમતાનો

કોઈ પ્રશ્ન કેવી રીતે આવી શકે. અને, જો રાજ્ય સરકારને મુક્તિ આપવાની કે પાછી ખેંચવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય, તો તે બાબતે ભવિષ્યની અસરથી કે પાછલી અસરથી કોઈપણ જોગવાઈ કરવાની ધારાસભાની સક્ષમતાને સંભવતઃ અસર કરી શકે નહીં."

જોકે સમયનો ગાળો પોતે નિર્ણાયક નથી છતાં આ કેસમાં કાયદાની પાછલી અસર બે વર્ષ કરતાં ઓછી છે. આબકારી સત્તાવાળાઓ અને અરજદારો વચ્ચેનો વિવાદ અરજદારો દ્વારા સિગારેટના ઉત્પાદન પર ચૂકવેલી આબકારી જકાતના રિફંડનો દાવો કરવા અને મેળવવા પર લગભગ તરત જ શરૂ થયો હતો. જાહેરનામાના તેમના અર્થઘટન પર આબકારી સત્તાવાળાઓ દ્વારા રિફંડનો ઈનકાર કરવાથી રિટ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. રિટ અરજીઓ ૧૭ મે, ૨૦૦૨ ના રોજ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. તે દરમિયાન જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ માં મુક્તિ પહેલેથી જ પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ આ નિર્ણયને યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા અપીલોમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો જેને ૪ એપ્રિલ, ૨૦૦૩ ના રોજ ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા આખરે ફગાવી દેવામાં આવી હતી. તેથી ૨૦૦૦ થી ૨૦૦૩ દરમિયાન જુલાઈ ૧૯૯૯ થી જાન્યુઆરી ૨૦૦૧ સુધીના તેમના અમલના સમયગાળા દરમિયાન મુક્તિ જાહેરનામાના અર્થઘટન અંગેનો વિવાદ અદાલતમાં પેન્ડિંગ હતો. ત્યારબાદ બાબતો યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા આ કોર્ટમાં લાવવામાં આવી હતી. જ્યારે કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હતી અને મુદ્દો હજી અનિર્ણિત હતો, ત્યારે કલમ ૧૫૪ ઘડવામાં આવી હતી. આ સંજોગોમાં, ઓછામાં ઓછું હાઈકોર્ટના નિર્ણયની રાહ જોવા બદલ સંસદને દોષ આપી શકાય નહીં, કે આ વૈધાનિક જોગવાઈ અવાજબી રીતે પાછલી અસર ધરાવતી હોવા અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય નહીં. (આ સંબંધમાં જુઓ રાય રામકૃષ્ણ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર, એ.આઈ.એર. (૧૯૬૩) એસ.સી. ૧૬૬૭, ૧૬૭૫ પેરા ૧૮).

અદાલતો સમક્ષ કાર્યવાહી પેન્ડિંગ હોવાનો અર્થ એ હતો કે અરજદારો ગમે તેટલો મજબૂત પોતાનો કેસ માનતા હોય છતાં પરિણામ તેમની વિરુદ્ધ

આવવાની શક્યતા હતી. જો આ કોર્ટે હાઇકોર્ટના ઢ્રષ્ટિકોણને ઉલટાવી દીધો હોત, તો અરજદારોએ જે સમયગાળા માટે સિગારેટનું ઉત્પાદન કર્યું હતું તે સમયગાળા માટે આબકારી જકાતનો બોજ સહન કરવો પડ્યો હોત. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાની અપીલો નિષ્ફળ જશે તેવી કોઈ નિશ્ચિતતા સાથે આગાહી કરી શકાઈ ન હોત. કલમ ૧૫૪ ઘડીને, સંસદે આ કોર્ટના નિર્ણયને અટકાવી દીધો છે અને હકીકતમાં હાઇકોર્ટના નિર્ણયોનો પાયો જ દૂર કરી દીધો છે. સંજોગોમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે નાણાકીય બોજ અણધાર્યો હતો કે અગાઉથી ન કલ્પી શકાય તેવો હતો.

ચેરમેન, રેલ્વે બોર્ડ વિરુદ્ધ સી.આર. રંગધામૈયા (પૂર્વોક્ત) માં વાદગ્રસ્ત જાહેરનામાઓ દ્વારા પાછલી અસરથી પેન્શનના અધિકારોમાં કાપ મૂકવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. જાહેરનામાઓને એવા આધારો પર ગેરબંધારણીય ઠેરવવામાં આવ્યા હતા કે જ્યારે કર્મચારીઓને પેન્શન આપવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે અનુચ્છેદ ૩૧(૧) અને ૧૯(૧)(એફ) ઉપલબ્ધ હતા, જે બંનેનું આવા પાછલી અસરવાળા અમલ દ્વારા ઉલ્લંઘન થયું હતું. એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬ નો ભંગ કરતું હતું કારણ કે તેની અસર વાદગ્રસ્ત જાહેરનામાઓ બહાર પાડવાની તારીખે નિવૃત્તિ સમયે અમલમાં રહેલા નિયમો અનુસાર પહેલેથી જ સેવામાંથી નિવૃત્ત થઈ ગયેલા કર્મચારીઓને ચૂકવવાપાત્ર બનેલી પેન્શનની રકમ ઘટાડવાની હતી. જોકે હાલના કેસમાં મુક્તિ મેળવવા માટેના અરજદારોના અધિકારને શ્રેષ્ઠ રીતે અનિશ્ચિત અધિકાર તરીકે વર્ણવી શકાય. આ સ્થાપિત કાયદો છે કે મુક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલા લાભોમાં સુધારો કરી શકાય છે અથવા પાછા ખેંચી શકાય છે. જાહેરનામા દ્વારા આબકારી જકાત ચૂકવવાની ઊભી થયેલી જવાબદારી માત્ર સ્થગિત કરવામાં આવે છે. આવી મુક્તિ તેના સ્વરૂપથી જ રદ થવાપાત્ર અથવા સુધારાપાત્ર અથવા અન્ય શરતોને આધીન રહેવાપાત્ર છે.<sup>5</sup> સરકાર અને તેથી પણ વિશેષ સંસદ નાણાંના ઉપયોગની બાબતમાં પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવા માટે સ્વતંત્ર છે અને અદાલતો પ્રોમિસરી એસ્ટોપેલના કોઈપણ સિદ્ધાંતના આધારે લાભ પાછો

ખેંચવાની સરકાર પર અથવા સંસદની સંપૂર્ણ સત્તા પર કોઈ પ્રતિબંધ મૂકી શકે નહીં. એવું કહેવામાં આવ્યું છે:

જ. નેશનલ એગ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૩] ૫ એસ.સી.સી. ૨૩.

"ધારાસભા કાયદાઓમાં અથવા તેના વહીવટમાં અજાણતા થયેલી ખામીઓને જેને યોગ્ય રીતે 'નાના સમારકામ' કહેવામાં આવે છે તે કરીને સુધારી શકે તે જરૂરી છે. વધુમાં, જે વ્યક્તિ એવો દાવો કરે છે કે આ ખામીમાંથી સ્થાપિત હિત અધિકાર ઉદ્ભવ્યો છે તે અનપેક્ષિત લાભ મેળવવા માંગે છે કારણ કે જો ધારાસભા અથવા વહીવટકર્તાના પગલાંની તે અસર થઈ હોત જે ઈચ્છિત હતી અને થઈ શકી હોત, તો આવો કોઈ અધિકાર ઉદ્ભવ્યો ન હોત. આમ, સરકારના વહીવટમાં આવી ખામીને પૂર્વવર્તી રીતે સુધારવામાં રહેલું હિત એ ખામીમાંથી લાભ મેળવવાના વ્યક્તિગત હિત કરતાં વધુ વજનદાર છે.... માત્ર પૂરતી આવક મેળવવામાં સર્વોચ્ચ સરકારી હિતના કારણે જ નહીં, પરંતુ એટલા માટે પણ કે કર દંડ કે કરાર આધારિત જવાબદારીના સ્વરૂપમાં નથી પરંતુ તેના બદલે તેમાંથી લાભ મેળવનારાઓ વચ્ચે સરકારના ખર્ચાઓની વહેંચણી કરવાનું એક સાધન છે, આથી અદાલત પાછલી અસરથી કર લાદવાની જરૂરિયાત અંગેના કાયદાકીય નિર્ણયને નકારી કાઢવા માટે અત્યંત અનિચ્છુક રહી છે." <sup>૬</sup>

પ. કાસિંકા ટ્રેડિંગ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૫] ૧ એસ.સી.સી. ૨૭૪, ૨૮૭.

૬. "ધ સુપ્રીમ કોર્ટ એન્ડ ધ કોન્સ્ટિટ્યુશનાલિટી ઓફ રેટ્રોએક્ટિવ લેજિસ્લેશન". ચાર્લ્સ બી. હોયમેન ૭૩ હાર્વર્ડ લો રિવ્યુ પાનું ૬૯૨, ૭૦૬ એમ્પાયર ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૮૫] ૩ એસ.સી.સી. ૩૧૪ માં માન્યતા સાથે નોંધવામાં આવ્યું.

અમે કહ્યું તેમ, શ્રી સાલ્વેએ ટાટા મોટર્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર અને અન્ય, [૨૦૦૪] ૫ એસ.સી.સી. ૭૮૩ પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરી હતી કે ભવિષ્યની અસરથી કે પાછલી અસરથી કાયદો ઘડવાની સંસદની પ્રયંડ સત્તાઓ હોવા છતાં, જ્યાં સુધી 'ફરીથી આપવા અને ફરીથી પાછી ખેંચવા' વાળી મુક્તિ શા માટે હતી તે સામગ્રી જાહેર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કલમ ૧૫૪ ને મનસ્વી અને તેથી ગેરબંધારણીય ગણવી જોઈએ. તે કેસમાં બોમ્બે સેલ્સ ટેક્સ રૂલ્સ ૧૯૫૯ ના નિયમ ૪૧-ઈ એ તમામ કચરો માલ અથવા સ્કેપ માલ અથવા આડપેદાશોના સંદર્ભમાં સેટ-ઓફના લાભની મંજૂરી આપી હતી. નિયમ ૪૧-ઈ માં સુધારો કરનારા મહારાષ્ટ્ર ટેક્સ લોઝ (લેવી એમેન્ડમેન્ટ એન્ડ રિપીલ) એક્ટ, ૧૯૮૯ ની કલમ ૨૬ દ્વારા આ લાભ છીનવી લેવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. નિયમ ૪૧-ઈ માં આવા પાછલી અસરવાળા સુધારાની માન્યતાને પડકારવામાં આવી હતી. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ સુધારાના પરિણામે કરદાતાને ૮ વર્ષના સમયગાળા માટે લાભથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા હતા, જે પછી ૧૯૯૨ માં નિયમ ૪૧-ઈ ના અન્ય એક સુધારા દ્વારા આ લાભ ફરીથી દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. આ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે કોઈ ચોક્કસ સમયગાળા માટે નિયમ ૪૧-ઈ હેઠળનો લાભ શા માટે નકારવામાં આવ્યો હતો તે અંગેની કોઈપણ સામગ્રીના અભાવમાં, ૧૯૮૯ ના સુધારા અધિનિયમની કલમ ૨૬ ૨૬ થવાને પાત્ર છે. અદાલતે કરદાતાની તરફેણમાં ચુકાદો આપ્યો કારણ કે મર્યાદિત સમયગાળા માટે પાછલી અસરથી લાભ પાછો ખેંચવા માટે કોઈપણ કારણ આગળ આવ્યું ન હતું.

આ નિર્ણય અલગ પાડી શકાય તેવો છે. આ કેસમાં, કલમ ૧૫૪ ના પાછલી અસરથી ઘડતર માટેના કારણો આપવામાં આવ્યા છે અને જેમ કે અમે પણ કહ્યું છે, તે કારણો ઓછામાં ઓછા હકીકતની દ્રષ્ટિએ વાજબી છે.

અરજદારોનો હવે પછીનો પડકાર એક્ટની કલમ ૧૧-એ પર આધારિત છે, જેના સંબંધિત અંશો નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૧૧-એ. નહીં લાદવામાં આવેલી અથવા નહીં ચૂકવાયેલી અથવા ઓછી લાદવામાં આવેલી અથવા ઓછી ચૂકવાયેલી અથવા ભૂલથી રિફંડ કરાયેલી જકાતની વસૂલાત - (૧) જ્યારે કોઈપણ આબકારી જકાત લાદવામાં આવી ન હોય અથવા ચૂકવવામાં આવી ન હોય અથવા ઓછી લાદવામાં આવી હોય અથવા ઓછી ચૂકવવામાં આવી હોય અથવા ભૂલથી રિફંડ કરવામાં આવી હોય, ત્યારે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ઓફિસર, સંબંધિત તારીખથી છ મહિનાની અંદર, જે જકાત લાદવામાં આવી નથી અથવા ચૂકવવામાં આવી નથી અથવા જે ઓછી લાદવામાં આવી છે અથવા ઓછી ચૂકવવામાં આવી છે તે જકાત માટે જવાબદાર વ્યક્તિ પર અથવા જેને ભૂલથી રિફંડ કરવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિ પર નોટિસમાં નિર્દિષ્ટ રકમ શા માટે ન ચૂકવવી જોઈએ તેનું કારણ દર્શાવવાની માંગ કરતી નોટિસ બજાવી શકશે:

પરંતુ શરત એ છે કે જ્યાં આવી વ્યક્તિ અથવા તેના એજન્ટ દ્વારા જકાતની ચુકવણી ટાળવાના ઈરાદા સાથે છેતરપિંડી, મેળાપીપણું અથવા હકીકતોનું કોઈપણ ઈરાદાપૂર્વકનું ખોટું નિવેદન કે દબાવવાના કારણે, અથવા આ એક્ટની અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમોની કોઈપણ જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનના કારણે કોઈપણ આબકારી જકાત લાદવામાં આવી નથી અથવા ચૂકવવામાં આવી નથી અથવા ઓછી લાદવામાં આવી છે અથવા ઓછી ચૂકવવામાં આવી છે અથવા ભૂલથી રિફંડ કરવામાં આવી છે, ત્યાં આ પેટા-કલમની જોગવાઈઓ એવી રીતે અમલમાં આવશે કે "છ મહિના" શબ્દોના સ્થાને "પાંચ વર્ષ" શબ્દો મૂકવામાં આવ્યા હતા.

(૨) xxx xxx xxx xxxx

(૩) આ કલમના હેતુઓ માટે,

(૧) xxx xxx xxx xxx

(૨) "સંબંધિત તારીખ" નો અર્થ થાય છે:

(એ) એવા એક્સાઈઝેબલ માલના કિસ્સામાં કે જેના પર આબકારી જકાત લાદવામાં આવી નથી અથવા ચૂકવવામાં આવી નથી અથવા ઓછી લાદવામાં આવી છે અથવા ઓછી ચૂકવવામાં આવી છે—

(એ) જ્યાં આ એક્ટ હેઠળ બનાવેલા નિયમો હેઠળ યથાપ્રસંગ ઉત્પાદક અથવા વખારની નોંધાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા સદરહું રિટર્ન જે સમયગાળા સાથે સંબંધિત છે તે સમયગાળા દરમિયાન દૂર કરાયેલા એક્સાઈઝેબલ માલ પર ચૂકવેલ જકાતની વિગતો દર્શાવતું સામયિક રિટર્ન ફાઇલ કરવાનું હોય, ત્યાં તે તારીખ કે જે દિવસે આવું રિટર્ન ફાઇલ કરવામાં આવે છે;

(બી) જ્યાં ઉપરોક્ત મુજબ કોઈ સામયિક રિટર્ન ફાઇલ કરવામાં આવ્યું ન હોય, ત્યાં સદરહું નિયમો હેઠળ આવું રિટર્ન ફાઇલ કરવાની છેલ્લી તારીખ;

(સી) અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં, આ એક્ટ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમો હેઠળ જે તારીખે જકાત ચૂકવવાની હોય તે તારીખ;

(બી) એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં આ એક્ટ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમો હેઠળ આબકારી જકાતની કામચલાઉ આકારણી કરવામાં આવી હોય, ત્યાં તેની અંતિમ આકારણી પછી જકાતના સરભરની તારીખ;

(સી) એવા એક્સાઈઝેબલ માલના કિસ્સામાં કે જેના પર આબકારી જકાત ભૂલથી રિફંડ કરવામાં આવી હોય, ત્યાં આવા રિફંડની તારીખ."

દલીલ એવી છે કે કલમ ૧૫૪ એ કલમ ૧૧-એ નો ભંગ કરે છે કારણ કે તેમાં કોઈ નોટિસ બજાવવાની કલ્પના કરવામાં આવી નથી અને તે નિર્ધારિત સમયમર્યાદાના સમયગાળા પછી વસૂલાત કરવાની મંજૂરી આપવા માંગે છે.

સામાવાળાના જણાવ્યા મુજબ તારીખ ૮ જુલાઈ, ૧૯૯૯ ના જાહેરનામાઓ હેઠળ આપવામાં આવેલા રિફંડ એ એક્ટ હેઠળ કરવામાં આવતા "સામાન્ય" રિફંડ ન હતા પરંતુ એક વિશેષ પ્રકારના રિફંડ હતા જેના માટે જાહેરનામાઓ હેઠળ સંપૂર્ણ મશીનરી પૂરી પાડવામાં આવી હતી. રજૂઆત એવી છે કે મુક્તિ જાહેરનામાઓ પોતે જ કલમ ૧૫૪ દ્વારા પાછા ખેંચી લેવામાં આવ્યા હોવાથી, તે હેઠળ રિફંડ કરાયેલી રકમો કલમ ૧૫૪(૪) હેઠળ કલમ ૧૧-એ થી સ્વતંત્ર રીતે વસૂલવાપાત્ર હતી.

આ વિવાદના બે પાસાં છે. પ્રથમ સમયમર્યાદાનો પ્રશ્ન છે અને બીજો નોટિસનો પ્રશ્ન છે. જ્યાં સુધી પ્રથમ પાસાંનો સંબંધ છે, એક્ટ હેઠળ જકાતના રિફંડની જોગવાઈ કલમ ૧૧-બી દ્વારા કરવામાં આવી છે. આ કલમ તે પદ્ધતિ અને સંજોગો નિર્દિષ્ટ કરે છે કે જેના હેઠળ જકાતનું રિફંડ કરી શકાય છે. બંને પક્ષકારો પૈકી કોઈનો એવો કેસ નથી કે અરજદારો દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી આબકારી જકાતનું તેમને કરવામાં આવેલું રિફંડ આ કલમ હેઠળ હતું.

હાલના કેસમાં જાહેરનામા ક્રમાંક ૩૨/૯૯ ના ફરરા ૨ માં મુક્તિને અમલી બનાવવાની પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. તેમાં જોગવાઈ હતી કે:

(એ) ઉત્પાદકે કરંટ એકાઉન્ટમાંથી જકાત ચૂકવવામાં આવી હોય તે પછીના મહિનાની ૭મી તારીખ સુધીમાં, યથાપ્રસંગ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના આસિસ્ટન્ટ કમિશનર અથવા સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના ડેપ્યુટી કમિશનરને સદરહું કરંટ એકાઉન્ટમાંથી ચૂકવેલ જકાતનું સ્ટેટમેન્ટ રજૂ કરવાનું રહેશે.

(બી) યથાપ્રસંગ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના આસિસ્ટન્ટ કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી કમિશનર, યોગ્ય જણાય તેવી ચકાસણી કર્યા પછી, વિચારણા

હેઠળના મહિના દરમિયાન કરંટ એકાઉન્ટમાંથી ચૂકવવામાં આવેલી જકાતની રકમ ઉત્પાદકને પછીના મહિનાની ૧૫મી તારીખ સુધીમાં રિફંડ કરશે.

(સી) જો ચકાસણીમાં કોઈ વિલંબ થવાની સંભાવના હોય, તો યથાપ્રસંગ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના આસિસ્ટન્ટ કમિશનર અથવા ડેપ્યુટી કમિશનર, વિચારણા હેઠળના મહિના પછીના મહિનાની ૧૫મી તારીખ સુધીમાં કામચલાઉ ધોરણે રકમ રિફંડ કરશે, અને ત્યારબાદ ઉત્પાદકને મળવાપાત્ર ત્યાર પછીના રિફંડમાં જરૂરી રકમ દ્વારા રિફંડની રકમ સરભર કરી શકશે.

રિફંડનો દાવો ચકાસણીને આધીન છે પરંતુ આવી ચકાસણી પહેલાં પણ કામચલાઉ ધોરણે રિફંડ મંજૂર કરવું આવશ્યક છે. તે જ કારણસર વિદ્વાન સિંગલ જજે વચગાળાના હુકમ દ્વારા રિફંડનો નિર્દેશ આપ્યો હતો પરંતુ આસિસ્ટન્ટ કમિશનરને દાવાઓની સ્વતંત્ર રીતે ચકાસણી કરવાની છૂટ આપી હતી.

જોકે કલમ ૧૧-એ એ કલમ ૧૧-બી નો ઉલ્લેખ કરતી નથી, તેમ છતાં તે "ભૂલથી રિફંડ કરાયેલી" જકાત વિશે વાત કરે છે. તેથી તે જાહેરનામાઓ હેઠળ અરજદારોને કરવામાં આવેલા રિફંડનો ઉલ્લેખ કરી શકે નહીં કારણ કે અપીલકર્તાઓને જાહેરનામાઓ હેઠળ કરવામાં આવેલા કામચલાઉ રિફંડમાં કોઈ ભૂલ ન હતી. કલમ ૧૫૪ હેઠળ જે વસૂલ કરવા માંગવામાં આવ્યું હતું તે ભૂલભરેલું રિફંડ ન હતું પરંતુ કામચલાઉ ધોરણે આપવામાં આવેલ લાભ હતો.

અરજદારો દ્વારા જેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે જે.કે. કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૭] સપિલ. એસ.સી.સી. ૩૫૦ માં, ૧૯૮૨ માં સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ રૂલ્સના નિયમો ૯ અને ૪૯ ના પાછલી અસરવાળા સુધારાના આધારે, સતત પ્રક્રિયામાં ઉત્પાદનના મધ્યવર્તી તબક્કે મેળવેલી ચીજવસ્તુઓને નિયમ ૯(૧) ના અર્થમાં 'દૂર કરવામાં આવી' હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું, જેના કારણે આવા

મધ્યવર્તી ઉત્પાદનો એક્ટની શરૂઆતથી એટલે કે ૧૯૪૪ થી એક્ટ હેઠળ જકાતપાત્ર બન્યા હતા. આ સંદર્ભમાં કોર્ટે ઠેરવ્યું હતું કે સુધારેલા નિયમો ૯ અને ૪૯ કલમ ૧૧-એ ને આધીન રહીને અમલમાં આવશે. આ નિર્ણય અલગ પાડી શકાય તેવો છે. જે સંજોગોમાં કોર્ટે ઠેરવ્યું હતું કે જકાત માટેની માંગણીઓ સુધારા પહેલાંના માત્ર છ મહિના સુધી મર્યાદિત હોઈ શકે તે સંજોગો અમારી સમક્ષના કેસમાં ઉપસ્થિત સંજોગો કરતાં નિર્વિવાદપણે અલગ હતા. આપણે અહીં જે વિચારવાનું છે તે એ છે કે શું ૧૯૯૯ માં આપવામાં આવેલ લાભ ૨૦૦૩ માં પાછો ખેંચી શકાય. આ ઉપરાંત જે.કે. કોટન સ્પિન્નિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ લિમિટેડના કેસમાં કોર્ટે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાની એવી દલીલને ફગાવી દીધી હતી કે ૧૯૮૨ ના ફાઈનાન્સ એક્ટની કલમ ૫૧ કે જેના દ્વારા નિયમો ૯ અને ૪૯ માં સુધારા કરવામાં આવ્યા હતા તેણે કલમ ૧૧-એ ની જોગવાઈઓને બિનઅસરકારક બનાવી દીધી હતી, એમ કહીને કે 'જો ધારાસભાનો ઈરાદો કલમ ૧૧-એ ની અસરને શૂન્ય કરવાનો હોત, તો ધારાસભાએ ખાસ કરીને તે માટે જોગવાઈ કરી હોત'. તેવી જ રીતે નેશનલ એગ્રીકલ્ચરલ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [૨૦૦૩] ૫ એસ.સી.સી. ૨૩ માં અમારા નિર્ણાયક ચુકાદામાં, જે ઇન્કમ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૮૦-પી(૨)(એ)(૩) ના સુધારા સાથે સંબંધિત હતો, તેમાં નોંધ્યું હતું કે 'સુધારો એક્ટમાં આપવામાં આવેલા સમયમર્યાદાના સમયગાળાને સ્પર્શવા માંગતો નથી, અને આવી સ્પષ્ટ જોગવાઈ અથવા સ્પષ્ટ ગર્ભિતાર્થની ગેરહાજરીમાં, ધારાસભા એવો ઈરાદો ધરાવતી હોવાનું સ્પષ્ટપણે માની શકાય નહીં કે સુધારાત્મક જોગવાઈઓ ઇન્કમ ટેક્સ ઓફિસરને એવી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે અધિકૃત કરે છે કે જે નવો એક્ટ અમલમાં આવ્યો તે પહેલાં પૂરા પાડવામાં આવેલા સમયગાળાની સમાપ્તિથી બાર થઈ ગઈ હતી'. હાલના કેસમાં કલમ ૧૫૪(૪) ખાસ અને સ્પષ્ટપણે ફાઈનાન્સ બિલ, ૨૦૦૩ ને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળ્યાના દિવસથી ત્રીસ દિવસના સમયગાળામાં રકમો વસૂલ કરવાની મંજૂરી આપે છે. તેથી એવું ઠેરવ્યા વિના રહી શકાતું નથી કે કલમ ૧૧-એ હેઠળ પૂરો પાડવામાં આવેલ છ મહિનાનો સમયગાળો લાગુ પડશે નહીં.

કલમ ૧૧-એ ને ધ્યાને લીધા વિના વસૂલાત પહેલાં નોટિસના પ્રશ્ન પર, અરજદારો દ્વારા આ કોર્ટના ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કમર્શિયલ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ ધ કલેક્ટર ઓફ કસ્ટમ્સ [૧૯૬૩] ૩ એસ.સી.આર. ૩૩૮, ૩૬૧ ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે કાયદો નોટિસની જોગવાઈ કરે કે ન કરે, અરજદારો સમક્ષ જે સંજોગોમાં તેમની સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માંગવામાં આવે છે તે જાહેર કરતી નોટિસ અરજદારોને જારી કરવી સામાવાળા માટે અનિવાર્ય હતી અને આવી નોટિસ વિના હાથ ધરાયેલી કોઈપણ કાર્યવાહી કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ હશે. અમારી સમક્ષના કેસમાં આ સિદ્ધાંત લાગુ પડતો હતો તેમ માની લેવામાં આવે તો પણ, હકીકતમાં આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર દ્વારા ૩૭૩ સુનાવણી માટે અરજદારો પર નોટિસ બજાવવામાં આવી હતી, તે પહેલાં આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરે એવા હુકમો પસાર કર્યા હતા કે જેના દ્વારા અરજદારોને મળેલા રિફંડની પુનઃચુકવણી કરવા અને ત્યાર પછીના સમયગાળા માટે કિલચર કરાયેલા માલ પર આબકારી જકાત ચૂકવવા માટે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. મુક્તિ જાહેરનામાની વિરુદ્ધ હોવાના આધારે તે હુકમો રદ કરતા હાઈકોર્ટના નિર્ણયને કલમ ૧૫૪(૧) દ્વારા દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૧૫૪(૧) ના આધારે, હાઈકોર્ટના નિર્ણય છતાં, આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટરના હુકમો કે જે જાહેરનામાઓ હેઠળ લેવાયેલ હોવાનું જણાવાયું હતું, તે એવી રીતે માન્ય કરવામાં આવ્યા હતા કે જાણે હુકમો પસાર કરવામાં આવ્યા ત્યારે સુધારાયેલા જાહેરનામાઓ અમલમાં હતા.

અરજદારો દ્વારા એવી ફરિયાદ ઉઠાવવામાં આવી છે કે સિગારેટ ઉત્પાદકો સાથે અન્યાયી ભેદભાવ કરવામાં આવ્યો છે. અમે ઘણા કારણોસર આ રજૂઆત સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ.

પ્રથમ, કાયદાની બંધારણીયતાની તરફેણમાં ધારણા હોય છે, એવી ધારણા કે જેને માત્ર સ્પષ્ટ અને સૌથી વજનદાર પુરાવા જ ખંડિત કરી શકે છે.

બીજું, આપણે એ હકીકતની ન્યાયિક નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે સિગારેટના ઉત્પાદનથી સરકારી તિજોરીને સંભવતઃ સૌથી વધુ આવક મળતી હોવાથી આબકારી જકાત લાદવાના હેતુઓ માટે સિગારેટને એક અલગ વર્ગ તરીકે ગણવામાં આવેલ છે.

આર.કે. ગર્ગ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૧] ૪ એસ.સી.સી. ૬૭૫ માં નીચે મુજબના શબ્દોમાં કહેવામાં આવ્યું હતું:

"બંધારણીયતાની ધારણા વાસ્તવમાં એટલી પ્રબળ છે કે તેને જાળવી રાખવા માટે, અદાલત સામાન્ય જ્ઞાનની બાબતો, સામાન્ય અહેવાલની બાબતો, તે સમયના ઇતિહાસને ધ્યાને લઈ શકે છે અને કાયદો ઘડતી વખતે અસ્તિત્વ ધરાવતી હોવાની કલ્પના કરી શકાય તેવી તમામ હકીકતોની સ્થિતિ ધારી શકે છે."

ત્રીજું "સમાન મહત્વ ધરાવતો અન્ય એક નિયમ એ છે કે આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ સંબંધિત કાયદાઓને વાણી સ્વાતંત્ર્ય, ધર્મ વગેરે જેવા નાગરિક અધિકારોને સ્પર્શતા કાયદાઓ કરતાં વધુ છૂટછાટ સાથે જોવા જોઈએ." (તદેવ).

અંતિમ પ્રશ્ન આપવાની થતી રાહતનો છે.

અરજદારોને વ્યાપકપણે ત્રણ જૂથોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે:

એ. મોટી સિગારેટ કંપનીઓ માટેના જોબ વર્ક્સ કે જેમણે મુક્તિ પાછી ખેંચી લેવા સાથે એકમો બંધ કરી દીધા છે અને આસામ રાજ્ય છોડી દીધું છે.

બી. મોટી સિગારેટ કંપનીઓ માટેના જોબ વર્ક્સ કે જેમણે તેમના સિગારેટ ઉત્પાદન એકમો બંધ કરી દીધા છે પરંતુ અન્ય ઉત્પાદનોમાં નવો વ્યવસાય શરૂ કર્યો છે.

સી. ઔદ્યોગિક એકમો કે જેમણે પોતાના એકમો સ્થાપ્યા છે અને સિગારેટનું ઉત્પાદન બંધ કર્યા પછી રાજ્યમાં પોતાના વ્યવસાયોમાં પોતાની કમાણીનું પુનઃરોકાણ કર્યું છે.

કેટલાક એકમોએ સ્વીકૃતપણે આબકારી જકાતના લાભો તેમના ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડ્યા નથી. બીજી તરફ મોટી સિગારેટ કંપનીઓએ ગ્રાહકો પાસેથી આબકારી જકાત વસૂલ કરી લીધી છે. અન્ય એકમો સમગ્ર મુક્તિનો લાભ તેમના ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડી દીધો હોવાનો દાવો કરે છે.

જોકે તમામ અરજદારો એવો દાવો કરે છે કે જો તેમને આબકારી જકાતના રિફંડની પરત ચુકવણી કરવાનું અથવા તેમના દ્વારા ઉત્પાદિત સિગારેટ પર આબકારી જકાત ચૂકવવાનું કહેવામાં આવે તો તેઓ આર્થિક રીતે પાયમાલ થઈ જશે. તેમના મતે આબકારી જકાતનું પ્રમાણ સિગારેટના ઉત્પાદનમાંથી તેમના નફા કરતાં ઘણું વધારે હશે.

બીજી તરફ સામાવાળાએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે કે અરજદારો માત્ર મોટી સિગારેટ કંપનીઓ માટે આગળ ધરેલા મહોરા હતા જેમણે અન્યથા તેમના દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર આબકારી જકાત ટાળવા માટે જાહેરનામાનો દુરુપયોગ કર્યો હતો. આ બાબત તેમની અને વિવિધ ઔદ્યોગિક એકમો વચ્ચે થયેલા કરારો પરથી સ્પષ્ટ થતી હતી કે જેના દ્વારા તેઓએ લાભો મેળવ્યા હતા. કરારો અન્ય બાબતોની સાથે દર્શાવતા હતા કે સમગ્ર સેટઅપ મોટી કંપનીઓ દ્વારા ફાઈનાન્સ કરવામાં આવ્યું હતું. આ વ્યવસ્થા પરસ્પર સંકળાયેલી હતી જેથી મુક્તિ પાછી ખેંચી લેવા સાથે જ એકમો બંધ થઈ જશે. થોડા દિવસોમાં એકમ સ્થપાયા પછી વાણિજ્યિક ઉત્પાદન શરૂ કરવાની તત્પરતા દર્શાવતી હતી કે અરજદારો દ્વારા કોઈ વાસ્તવિક રોકાણ કરવામાં આવ્યું ન હતું. ઘણા એકમોએ ઉત્પાદન શરૂ કરતાં પહેલાં અને આબકારી જકાતની મોટી રકમોના રિફંડનો દાવો કરતાં પહેલાં કાયમી નોંધણી પણ મેળવી ન હતી. સ્વીકૃતપણે મોટી સિગારેટ કંપનીઓએ મુક્તિનો લાભ આગળ પહોંચાડ્યો ન હતો એટલું જ નહીં પરંતુ મોટી કંપનીઓના

ગ્રાહકો માટે અરજદારો દ્વારા ઉત્પાદિત સિગારેટ પર આબકારી જકાત લાદી હતી અને પોતાની પાસે રાખી લીધી હતી.

અરજદારો કે જેઓ સ્વીકૃતપણે જૂથ એ માં હતા તેમણે આ બાબતનું ખંડન કર્યું છે અને દલીલ કરી છે કે મોટી સિગારેટ કંપનીઓ સાથેનો તેમનો સંબંધ પ્રિન્સિપાલ-ટુ-પ્રિન્સિપાલ ધોરણે હતો અને તેમના કરારો હેઠળ કલમ ૧૫૪ હેઠળ સામાવાળા દ્વારા હવે માંગવામાં આવેલી આબકારી જકાત ચૂકવવા માટે તેઓ પોતે જ જવાબદાર રહેશે.

અમે ઉઠાવવામાં આવેલા વિવાદો નક્કી કરવાની સ્થિતિમાં નથી. તેમ છતાં આપણે એ હકીકતને નજરઅંદાજ કરી શકીએ નહીં કે જોકે આબકારી જકાત અન્ય પરોક્ષ કરની જેમ હાલના કાયદા હેઠળ માલના ગ્રાહક પર પસાર થઈ શકે છે, પરંતુ તે એક્સાઈઝેબલ માલનો ઉત્પાદક છે કે જેની પાસે આબકારી સત્તાવાળાઓ ચૂકવણી માટે જોશે. ઉત્પાદક તેના ગ્રાહકો સાથે તેની જવાબદારીનું સમાધાન કેવી રીતે કરશે તેની સાથે સામાવાળાને કોઈ લેવાદેવા નથી અને ઉત્પાદક સાથેના કરારના પરિણામે જે વ્યક્તિઓએ આખરે આબકારી જકાત ચૂકવવાની જવાબદારી લીધી હોય તેવી વ્યક્તિઓ પાસેથી તેમના લેણાં વસૂલ કરવા માટે તેમને કહી શકાય નહીં. (આ સંબંધમાં જુઓ સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિરુદ્ધ જે.કે. ઉદયપુર ઉદ્યોગ લિમિટેડ, [૨૦૦૪] ૭ એસ.સી.સી. ૬૭૩, ૬૮૨).

વધુમાં કલમ ૧૫૪ ની બંધારણીય માન્યતાને માન્ય રાખ્યા પછી જો યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વાસ્તવમાં કર વસૂલ ન કરી શકે તો તે તેમના માટે અત્યંત ક્ષણિક અને નિર્ણયક વિજય ગણાશે. આ એવો કેસ નથી કે જ્યાં કાયદાએ માત્ર મુક્તિઓ પાછી ખેંચી લીધી હોય. મુક્તિ પાછી ખેંચવાના પરિણામો કાયદાકીય રીતે પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે જેમાં રિફંડ કરાયેલ અથવા નહીં ચૂકવાયેલ આબકારી જકાતની વસૂલાતનો સમાવેશ થાય છે. આવા કર લાદવાનો અસરકારક સમયગાળો આશરે આઠ મહિનાનો છે. રાજ્ય કોઈપણ

અનુરૂપ લાભ વિના આવકથી વંચિત રહ્યું છે. એવું બની શકે કે પાછલી અસરવાળો અમલ કેટલાક કેસોમાં કઠોર રીતે લાગુ પડે, પરંતુ માત્ર તે જ બાબત માંગણીને અમાન્ય ઠેરવતી નથી. [જુઓ: એપારી ચિન્ના કિષ્ના મૂર્તિ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, (પૂર્વોક્ત)] એ બાબત પર ભાર મૂકવાની જરૂર છે કે વાસ્તવમાં પાછલી અસરવાળો અમલ ખૂબ જ ટૂંકા ગાળા સુધી વિસ્તરેલો હતો અને ઇકિવટીના સિદ્ધાંતોએ સ્પષ્ટ વૈધાનિક જોગવાઈને માર્ગ આપવો જ જોઈએ. સ્ટોરી ઓન ઇકિવટી (ત્રીજી અંગ્રેજી આવૃત્તિ ૧૯૨૦) પાનું ૩૪ માં જણાવ્યા મુજબ:-

"જ્યાં સામાન્ય કાયદા અથવા સંહિતાબદ્ધ કાયદાનો કોઈ નિયમ સીધો હોય, અને તેના તમામ સંજોગો સાથે કેસ પર અથવા તે ચોક્કસ મુદ્દા પર લાગુ પડતો હોય, ત્યારે ઇકિવટી અદાલત કાયદાની અદાલતની જેમ જ તેનાથી બંધાયેલી હોય છે, અને તેમાંથી વિચલિત થવાનું બહુ ઓછું સમર્થન કરી શકે છે." 7

૭. આ પણ જુઓ લેન્ડ એકિવિઝિશન ઓફિસર વિરુદ્ધ એચ. નારાયણૈયા: એ.આઈ.એર. (૧૯૭૬) એસ.સી. ૨૪૦૩, ૨૪૧૨ પેરા ૬ી.

નિ:શંકપણે અરજદારો દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ બ્રિટિશ ફિક્સિલ લેબ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક અને અન્ય, [૧૯૯૯] ૧ એસ.સી.સી. ૧૭૦ માં સેલ્સ ટેક્સ ઓથોરિટીએ રાજ્યની અંદરના ઉત્પાદકો પાસેથી જકાતનો તફાવત વસૂલ કરવાની દરખાસ્ત કરી હતી કારણ કે તેમને કરના નીચા દરનો લાભ આપતા જાહેરનામા રદ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કોર્ટે ઠેરવ્યું કે તેમણે તેમ કરવું જોઈએ નહીં. આ નિર્ણય પાછળનું તર્કસંગત કારણ ટેક્સમેકો લિમિટેડ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ, (૨૦૦૦) ૧ એસ.સી.સી. ૭૬૩ માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે. જાહેરનામાઓ રદ થવાના કારણે ચૂકવવાપાત્ર બનેલી વેચાણવેરાની રકમ રાજ્યે વસૂલ કરવી જોઈએ નહીં તેવો નિર્દેશ આપતાં આ કોર્ટે નોંધ્યું હતું કે જાહેરનામાઓનો હેતુ સ્થાનિક સિમેન્ટ ઉદ્યોગોનું રક્ષણ કરવાનો હતો. જાહેરનામાઓ રદ કરવાની અસર સ્થાનિક

સિમેન્ટ ઉદ્યોગ અને રાજ્ય બહારના તે જ ઉદ્યોગને સમાન ધોરણે મૂકવાની હોવી જોઈએ. તે પૂર્વવર્તી ઉદ્યોગને ઉત્તરવર્તી ઉદ્યોગની સરખામણીમાં ગેરલાભની સ્થિતિમાં મૂકી શકે નહીં. આ ઉપરાંત સામાવાળા-રાજ્યે પણ વાસ્તવિક સ્થિતિનો વિરોધ કર્યો ન હતો. જે સંજોગોમાં આ કોર્ટે સ્ટેટ સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામાઓને રદ કરનારા હુકમના કારણે જ ચૂકવવાપાત્ર બનેલી વેચાણવેરાની રકમ વસૂલ ન કરવાનો રાજ્યને નિર્દેશ આપ્યો હતો તે સંજોગો અહીં અસ્તિત્વમાં નથી. આ કેસમાં આપણે જે વિચારણા કરી રહ્યા છીએ તે મુક્તિ જાહેરનામાઓ પાછા ખેંચવાના પરિણામોનો નિર્દેશ કરતો એક સકારાત્મક વૈધાનિક આદેશ છે.

જણાવેલા કારણોસર અમે ખર્ચ અંગેના કોઈપણ હુકમ વિના ટ્રાન્સફર કરાયેલી રિટ અરજીઓ ફગાવી દઈએ છીએ.

**ટ્રાન્સફર કરાયેલી રિટ અરજીઓ ફગાવી દેવામાં આવી.**

### **હુકમ**

આજે ટી.સી. (સી) નંબર ૨૭/૨૦૦૪ વગેરેમાં જાહેર કરાયેલા અમારા ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અપીલો નિર્ણયકારીક રીતે ફગાવી દેવામાં આવે છે.

**અપીલો ફગાવી દેવામાં આવી.**

*This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.*

=====

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is

meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====